

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом удише!

Бранко.

Наше књижевно јединство.

Прије самих педесет година била је српска књижевност тако раскомадана, готово као што смо данас политички раскомадани. „Религиозно и политичко раздјељење Илира уништило је жељено јединство књижевно овога тако великог народа, и толика је разлика и ненавист међу синовима једне матере, римокатолички Србин о књигама брата свога православног закона слабо и мало, а православни Србин о књигама римокатоличких Срба управ ништа не зна и неће да зна. Овима је пошљедњима књижевност првих позната тако мало као Шведска или Португеска.“¹⁾ Овако је онда писао учени Чех П. Шафарик у свом прегледу књижевности Римокатоличких Србаља или Илира, т. ј. Далматинаца, Бошњака и Славонаца, и није нимало прећеравао.

Ову ћемо поцијепаност одмах разумјети, чим узмемо пред очи, којим су језиком књиге писали православни Срби, којим ли римокатолички, остављајући на страни разна слова, којима су се служили.

¹⁾ Види Časopis Českého Muzeuma W Praze 1833 и Љетопис Матице Српске исте године.

Између ових пошљедњих Гундулић пише у седамнајестом вијеку: „Ето је настир свратио стада — У подгорје на планиште, — Свак под дубјем сред ливада — При кладенцих вјетрић ниште“; 2) босански блескуп Паво Пословић у истом вијеку: „Може се приликовати истина птићем од јаребнице, за што кад једна јаребница свесе јаја, друга њој украде и, и тако њи излеже, и када се птићи излегу по њи нарави јесу научени позвати глас праве матери. И тако учине, када њу чују пивати, оставе ону матер, која им није права матер и трчу за матером истином, и тако је истина која јест вазда на сврси позната;“³⁾ а фра Андрија Качић у осамнајестом вијеку пише: „Липе ти су румене ружице — У бијелу двору Лазареву, — Нико не зна која бјене липна, — која липна која руменија.“ — Римокатолички су дакле Срби писали језиком, којим је народ говорио, угледајући се само на народне умотворине, сасвим независно од уплива црквеног им језика, који је био латински.

Дружине се развијала књижевност међу православним Србима. У Љетопису Матице Српске од г. 1833

²⁾ Осман. пјевање девето.

³⁾ Цвијет од крпостих дугови и телесније.

находимо једну оду владици Путнику, која овако почиње: „Убо Путника њесг? Кто не воспачетсја? Њесг во кружје људеи Путника? Парка нам љута јего отторже: вјесте, роду ужаснаја!“ —

Оваквим је језиком Лукијан Мушицки већину својих пјесама написао; а који књижевник наш није писао црквено словенским језиком, тај је радио, да српски језик што више искити словенитином. Што се може разумјети и протумачити упливом православног свештенства, које се служило старо-словенским језиком у цркви, а ком је била у власти школа, те је од њега потицала и књижевност, као што је од свештенства потицала у онђе код осталих народа јевропских онога доба.

Отолен је она разлика, која је српску књижевност у двије главне и сасвим различите књижевности дијелила: просто-народну и црквено-словенску.

* *

На овај средњевјековни правац у књижевности православних Срба, да се одржи црквени као књижевни језик, удара први Доситије Обрадовић, први народни књижевник и философ. „Језик има своју цијену од ползе, коју узрокује, а који може више ползовати него општи цијелогa народа језик?“... Овако је Доситије убјеђивао, и ова његова нова револуционарна мисо изазвала је жестоки отпор, али је ипак толико успјела, да је пут прокрчила Вуку, који је тај отпор савладао.

Овај отпор потицао је поглавито од свештенства православног, које је у црквено-словенском језику гледало и обрану православља, особито у оно доба унијаћења, обзиром на католички дио нашега народа, који се служио у књижевности простим народним јези-

ком. Као што су ревностни чувари православља Доситијеве књиге, тако су и Вукове огњу предавали као кузне и јеретичке. Али ваља признати, у оном отпору је било, осим сумње и страховања од унијаћења, од кога су православни Срби толико претрпјели, и пјетета према старини и сјајној прошлости народној, јер сви књижевни споменници из доба самосталног државног народног живота гласе црквено словенским језиком; з друге стране још је била природна и тежња православног српског свештенства, да заједничким језиком уздржи свезу са православном и словенском Русијом. За то је славни српски митроносни пјесник Лукијан Мушицки и предлагао као посредник у тој борби, да се прими народни говорни језик у књижевним дјелима за народ, а да се задржи црквено-словенски за научна дјела.

Али у оном буктећем пламену страсти није се могло уважити овај глас посредника; а друго, није било толико сила на књижевном пољу нашем, које су могле стати развијати изнова народну књижевност говорним језиком а научну језиком црквено-словенским. Или се требало прифатити једног или другог правца. Средњи, посредујући није онда могло маха отети. И побједу је одржао правац природниј — чисто народни.

* *

„Није мања част свијета, у којој се славеносрпски језик употребљава, него земља Француска или тн Енглеска; изкључивши врло малу различност, која се находи у изговору, које се слушава и свим другим језиком. Ко не зна да житељи црногорски, далматски, херцеговски, босански, србијски, хрватски (кромје мужа), славониј-

ски, сремски, бачки и банатски осим Влаа', једним истим језиком говоре? Говорећи за народе, који у овим краљевствима и провинцијама живе, разумјевам колико грчкз цркве толико и латинске сљедоватеље, неискључивајући ни саме Турке Бошњаке и Херцеговце, *будући да закон и вјера може се промијенити а род и језик никада!.* Овако је писао бесмртни Доситије назад преко стотине година, и он је овим здравим мислима ударно тврди основ књижевном јединству српском, на ком је Вук наставио благословни свој рад. Ови народни философи нијесу дали, да различите вјере намећу српскоме народу различите књижевне језике мјесто једнога језика, који нам је Бог дао тако чист и тако истовјетан од Шаре до Велебића, од јадранског мора до Дунава и даље докле Срби допиру, да таково јединство у језику говорноме не стеже уједно ниједан народ; као што таква чистота и љепота нашег говорног језика у ниједноме народу не сједињава књижевнике и књижевне људе са некњижевцима и неукима нашим тежацима и пастирима.

„Закон и вјера може се промијенити, а род и језик никада!“ И ова истина, свакоме на први поглед јасна, била је полазном тачком психовом; у овој истини пружили су они чудотворни мелем српскоме народу, да му зарасту грдне ране, какве ниједан народ не убијају, нити су када убијале....

* * *

Овај рад око јединства књижевнога убрзо је нашао и свога *пјесника*, који је јединство књижевно познано у дивној пјесми, у тако јасној и топлој мисли, да је насилно задобио омладину

и постао њезиним *омиљеним пјесником*. Тај је пјесник *Бранко*, који нам овако слика нашу књижевност до Вука: „Грм до грма, трњак до трњака, — Трње грма везало за грма, — Камен стрми за камена стрма, — А те брате убаве јаворе — Пљушт притиско одозго до горе, — Свуда пљушта, трња и бунике, — Дешто цвећа али чемерике....“ — а од Вука овако: „Тек главате што нестале куге, — Али у час ето тице друге, — Једна друга — баш читаво јато, — Али јато брате умиљато, — Све славуји са Дрине и Саве, — Са Неретве воде и Мораве, — И са Крке, Лима и Цетине, — И са мора оне воде сиње, — Долетеше одма понадаше, — На јаворе дрва поседаше....“ — па даље нам пјева, како је чудотвор из стијене водичу извео, „Па потече бистра и весела, — Нигда таква ја не виде врела, — Куд потече замириса цвеће, — Ниче цвеће свуд ми по обали, — Србадијо, путо дивне среће! — Амо брже потеци, навали! — Глете браћо ту рукотворину, — Глете браћо идо и мислу. — Глете браћо пута тог згоднога, — Глете тамо цвећа народнога, — Амо живо цвећу поптајте, — Па га с' млади пуно вакидајте, — Да вам путем дивно замирине, — *Да вам срце за кућом уздише...*“

Да своје обљубимо: да се неприроднога отресемо; па да се у једно коло уфатимо: то је била Бранкова мисао, којом је одушевљавао млађи нараштај у оној љутој борби књижевној, и у душу му улијевао науку Доситијеву и Вукову о књижевном јединству нашем.

И данас збиља књижевници са Дрине и Саве, са Неретве воде и Мораве, и са Крке, Лима и Цетине, и са мора оне воде сиње једним језиком пишу, китећи се цвијећем народним, угледајући се у народне умотворине.

И тијем је нестало оне разлике у књижевности, која је дијелила Србе православне од Срба римокатолика; тијем се у главном постигло књижевно јединство укупнога народа српскога.

У ово јединство долазе и Хрвати, од како су почели присвајати језик дубровачко-далматинских списатеља и српских народних умотворина слиједећи науку Вукову, Даничићеву и Будмањијеву.

* * *

Али ваља да признамо, да се Бранкова миса још није потпуно остварила. Ми данас имамо толико књижевних средишта, па колико смо комада политички раздробљени. Ту је Биоград, Нови Сад, Загреб, ту Цетиње и Дубровник, ту Задар и Сарајево! Ни у томе не би било великога зла, кад би ова средишта била у некој свези, кад би између њих било бар књижевно саобраћаја. Али свезе и саобраћаја књижевног, каквог би требало, нема ни између Београда и Новог Сада, која средишта раставља само неколико ура даљине, а спаја Дунав и жељезница; па какве свезе може бити између Цетиња и Загреба, између Дубровника и Н. Сада!

Узрок тој подијелености јесте у нашем немару. што значи. *да нам срце још за кућом не уздише.* Можда је и политика крива, али то не би требало да буде. На сваки начин ми смо дужни, да се сјећамо вазда наших политичких околности, те да не дајемо повода никоме, да нам на пут стаје.

Дакле више мара, више љубави међусобне, и више пажње, више обзира на наше разне политичке околности, па ћемо чвршћом свезом и живљим саобраћајем међусобним брзо доћи до потпуног нашег књижевног јединства.

И тијем правцем тежећи к тој ли-

јеној сврси, ми ступамо овим књижевним органом јужног српства на оне наше књижевно поље најбољом вољом и тврдом надом, да ће ово наше подухеће наћи одзива и помоћи моралне и материјалне у цијелокупном Српству.

Освојење Бара.

Спјевао

Симо Поповић.

І. Орлови.

Лијеп је Никшић, град јуначки,
Црногорска жеља стара,
Ал' час један у њему се
Ора српски не одмара.

Под орловска своја крила
Узео му златне кључе,
Па је при'о лаким летом,
Буд га срце силно вуче

Великом махну снажним крилом
И Дунав под њим сави —
Китња Дуга сад с Никшићем
Господара свога слави!

Другом махну — и Биљећа
Са Горанским прихвати га! —
Пивљанина Баја славног
Из ропства је племе дига'.

Опет махну лаким крилом —
Мостару се право диже!
Но у лету веселом га

„Лазше орле! јер ти носи
Празна мука штету вишу.
Сваком своје суђено је —
Облак орлу, руна мишу.

У твом крилу ће год хоћеш
— И слободно хајд' облаком —

Ал' ширину око тебе

.

.

Но орлове врћи твоје —

.

Слуша ора из висина,

.

.

.

Узмучи се и узвитла,
Напр'јед не мож', назад неће...
Док на једном право Кому
Пружи крила и полеће.

И орлова јато шњим је.

Куд ће? Они знају само.

Жалосни су, али живо

Ка' да гракћу сви: *Врвимо!*

И орлова јато дивно

Лети брзо и све брже,

И већ кад су стати хтјели

.

„Лакше орле, не мори се,

.

.

.

Ка' устр'јељен писну ора,
Сви орлови загракташе...
Болно јекну комска гора,
И Дечани задрхташе.

Обасја их сунце нада,
Па у облак опет мину;
Тек назрјеше зраке спаса —
У стару су пали тмину.

Дизе с' ора у висину —
Тајна сила напрјед неда.

Хоће л' Богу да се плаче?
Ил' пут други да разгледа?

Иде ора са орлови
Истим путем, куд је стига —
У Никшиће тужан паде,
Одакле је вес'о дига'.

Црногорци — све орлови,
Равним пољем попадале,
А са тугом својом тешком
На врх града Кнез изјаше.

На врх града Никшићкога,
Ту је стао Кнез Никола,
Очи су му пуне суза,
А пренуо срце бола.

Тјесно ј' грло за бол јак,
Срце пукло нема гласа,
Силна прса преуска су,
Кад се оно усталаса.

Окоји кршино на бедему,
Мислио је стјена да је,
Али грудих надимање
Живот силни у њ одаје

И већ да му прену груди —
Олакша му уздах тешки,
А с уздахом р'јечи бола
Изговара Кнез витешки:

„Херцеговска земљо мила!
Изгубих те са врх мача.
Узданица бјех ти вазда
А сад — друг ти горког плача!

О Дечани моји свети,
Праћедов ка просторијо!

.

.

Боже благи! је л' гр'јех ово
Поколења нашег бједна?

Ил' нас срчба твоја стиза
Још с ђедовска гроба ледна?

Ах, да није тол'ких трпња —
Само мога рода мука
Србину је измучила,
Да га штити твоја рука!

На кршу му мученичком
Мач одбране свеђер сјаше
Пред олтаром храма светог,
Ђе слобода још тињаше.

Вјеран вјери и слободи
Муке страшне трипо је;
Да поврати прађедовско —
Живот, све је дава' своје.

И сад силу азијатску
О свој крш је тарди скрха;
И већ робљу зрак слободе
Кад с ловћенског снају врха;

Крвник љути од Косова
Кад му свладаш ничице паде —
Ти допушти

.
.
.
.

Опрости ми, Боже благи!
Збор је смућен очајнику.
Ја ти е' молим: сад помози
Твојем светом мученику.

Мученику, роду српском
Сад помози, Боже свети!
Враге старе свладао је —
.

.
Да загрлим жељна брата,

Кад сам скупом крвљу земљи
Отворио свуда врата!

И за твоје опроштење
Старих гр'јеха храбро гин'о,
И ордије невјерничке
На жртвеник многе прин'о.

С крвљу својом припио сам
На тисуће невјерника
Ђедовини Неманића,
Твојих, Боже, угодника.

И свецима чудотворним
Ждребаничком и острошком,
Што ми држе срце чисто
Пред вјечнијем твојим оком.

И у земљи Херцеговој
Жртвеник сам нови дига' —
Враге свлада твојом руком,
Њу отреса старог ига

О, па да смо и ми бједни
У ђедовски гријех пали —
Многом крвљу и мукама
Гријех смо сваки покајали.

Но опрости и помози —
.
.
.

И орлове моје храбре
Повешћу ти у бој нови,
Име твоје и знак свети,
Ђе још није, да е' обнови! . . .“

Са молитвом и јадањем
Кнез је срцу олакшао,
И ублажен сад је војску
Око себе погледао.

Дивна војска! умор не зна,
На весело пољем скаче,

Граје сваки, мислио би
Натјече се ко ће јаче.

Не море их мисли тепике,
— Кнез нек мисли куд ће шњима!
Погинути, али добит' —
Ту тек миса' сваки има.

Ни жалост му не зна срце,
Тек једну му можеш чути:
Један живот, па не може
Више пута погинути!

Ора ј' рођен да орлује,
И он јунак да се бори,
О боју му миса' вазда,
Па о боју и сад збори.

Два се орла узнијела
Изнад војске повисоко,
Па знамеће то јуначко
Примамило сваком око.

Гледају их Црногорци,
Ђе с' у коло оба вију,
Ђе се сретну на прометну,
Исто као бој да бију.

И несташни момци одмах
Сваком орлу име дали:
Једном Султан а Кнез другом —
Па их мирно тад гледали.

Док узмаче један ора,
Румији се даде гори,
А други се за њим пушти —
Тад у војсци свуд заори:

„Кнез надјача! Султан бјежи!
Стан, Султане, Кнез те стиже!...“
По р'јеч сваки и у војсци
Она с' силна вика диже.

Кнез орлове своје слуша
Гледећ' оне у даљину,
И радост му на један пут
Срцем прође, оком сину.

И у себи проговара:
То су воље божје знаци —
Над војском ми с' орли вију
А слуте ми бој јунаци.

И к Румији, мору плавом
Полећеше тице миле,
Од куд су ми у час пети
Моје мисли долетиле.

Хајд'те, збогом, о орлови,
Нак' ћемо се опет неће.
Биће крви, ако Бог да,
И јуначке за вас јеће...

Па у кулу Кнез уљеже.
Три војводе дозвоа је,
И шњима је дуго в'јећа,
А о чему — тајна то је.

Кад ишета с војводама,
Ведрога је лица био
Војска је сиша доље,
Свуд је редом пролазно.

„Чуј ме војско! — Кнез повика —
Сјутра зором сваки дома.
Богати сте славом бојном,
Ал' на дому свак сирома.

Без усјева жетве нема,
Пуна кућа срце пуни:
Јунаштом сте овјенчани,
Сад нека ве рад окруни.

За мало ве вријеме пуштам,
Ал' и то ће доста бити:
Узradiће свак понешто,
На дом миле загрлити!

Па када ви глас мој дође —
Свак крај мене брзо да је!
Оградисмо лијепу кућу,
Али јоште — преуска је!

С Е О Б Е.

Ластавице већ савијаху гнијезда по приморју, али Румија бјеше сипјегом покривена готово до корјена у полови-ни марта 1872-ге. Једнога јутра, у то доба, усидри се нека лађа кљупом к Вољујци, а кромом к Будви, те како бијаше поримљавине на мору, јарбули јој и димњак међу њима клањашу се час према пучини, час према развали-нама града Бара. По што сунце одекочи, стаде лађа јако и за дуго звиждати. То разбуди сву чељад на пристану. Први истрчаше на обалу два стражара — два цигла Црногорца што се ту налажаху; за њима изађе писар помор-ске власти са два мрнарара; за овијема три четири главе из Њесарског консулата, пак пет шест крчмара и Лојдов после-ник са својим женама, а најпослије главом лучки капетан и мајор, вели-ке просијде браде.

То бијашу готово сви становници из оно десетак кућа на пристану.

— Грчки ванор! рече капетан гледајући пажљиво знакове што они тамо састављаху заставицама... Баво би га зно што хоће! Каже да чека, да му је приша, — ма што чека ја не разумијем! Хомо ми, питајто, па ћеш поћ узети пратику! рече пи-сару (кап. бјаше Дубровчанин).

Сви кренуше натраг за њим.

То канда наједи оне на броду, јер ништаљка крај димњака, швикну оштро два три пута, баш као да брекћаше.

— Пацјенца! пацјенца, каро мио! вели капетан.

Али ништаљка развезе на дуго и некако потмуло: јуууу...

— Мука, бога ми! — опази Црногорац.

— А што знаш? пита га друг.

— А како не бих знао? Зар ме једном трбух болио! Онако се јауче кад трбух боли!...

Мрнарари се не жураху. Писар је, са протоколом под пазухом, стрпљиво чекао, докле нецрпају воду са дна чуна, па док донесу весла из складишта, те се лагано одвезоше. Али се преко мјере задржане тамо, што забрину капетана, те патаче сламени кло-бук обавијен бијелом крпом, разане шаторчић, па крену праћен стражарима на обалу. И ту је комад чекао, док се стисну испод лађе чуњ; за овијем пелеће други па четири весла, те у тренуће ока стани се под дрвену скелу. Човјечић, гарав, живијех очију, сје-дећи на крми, зачеврља грчки прије него изађе. Становници пристана при-купише се опет иза леђа капетанових.

— Ноћ капишко! — рече овај.

Грк се пенетра на скелу као мачвар, скиде клобук, да обрине зној, простријеља поспедом сву гомилу, пак поче да нагуца талијански, обрнув се према двојници Црногораца.

— А ово је капетан, јадан не био, што мени причаш! — рече Божица, старији стражар...

Разумјеше т. лико, да је дошао прихватити неке црногорске раднике, који су се погодили да иду на коринтску превлаку, пак се чуди што их нема; јада се на дангубу и на трошак; пријети да ће тражити накнаду; час се клања пред капетаном и заковрће очима; час ступу песницу ушпире пут брда; — крети се, вади из шпанага неке артије и пуди свијех да читају...

Капетан заглашен слегну раме-нима, изврнувши длане пут странца, а очима праћане писара, који у то изађе, па а зашта кроз нос.

— Је ли пратица у реду?

— Јест, него сам био на муку с њима, као ви сад! . . .

Сад викну лучки старјешина Грку:

— Ништа ја за то не знам! А опростите, ја имам посла! пак му обрну пете.

Онај пристаде за њима, али кад видје да му је залуду, ускочи у чун пекујући. По што мриари завезоше, неко из гомиле звијукну, а на то се он исправи, пак, бјеснећи, показа прстем своју лађу, пак повуче полукрут у ваздуху и устави према кућама. Могло се то тумачити, да намишља бомбардирати пристап . . .

Тако је трајало још два дана. Готово сваке уре, пиштаљка је оглашавала јед капетанов, а и он је долазио почешће. Али нико не обрну пете на све то. „Ка’ грчка работа“ текло рило се.

Трећег дане, око понасијех доба, јави капетану Крцун, млађи стражар:

— Ето, господине, бијели свијет наљег од Бара! — То викну, како ће чути сав пристап.

— Какав бијели свијет?

— Ма ка’ војска! . . . Има, ја мним, баталијун људи!

С мјеста се крену на сусрет.

Човјек крунац, једар, очију као зифт, иђаше пред „војском“, у којој бјеше око десетак натоварених мазага, а за овијема до летнаест урфе-нијех жена и дјевојака.

— Крећете ли ви пут Грчке? — запита капетан.

— Крећемо! одговори првак, али се неустави.

— А да вапор вас чека ево три дана! додаде Божица.

— Па, нека чека!

— Па . . . и ја вељу! Може вам бити и вама и њему

— Људи уморни, а полазе у туђ свијет. па им пије до причања, брате! исправи Крцун.

— Ма све народ жустар и чист! Одакле су? пита га капетан.

— А све из Црмнице и из ријечке нахије. Ово је Милош Лазов, да-ти, хрват-баша. Познавам га ја. Он је био неколике године у Цариграду. И од ове момчади познавам њекојега, ама не многе Тамо се отворила, да-ти, печесова работа, је ли господине?

— Да, да! . . . Пође ви двојица да јавите онџема онамо. А не треба да се акоштавате, но из даље вичите: „винути монтенегрини!“ вели капетан, на што оба мриара и Крцун за њима отрчаше.

Два мригорци растоварише мазге; једно се одспртише, те се диже граја кад посједаше на гомилице по тратини. Али до мало утолише, јер почеше јести. неки суха хљеба, неки присмачући луком — бјеше цета недјеља поста. Са хрват-башом сједоше: ташта му, домаћица и шура. Баба, жужица нека, погнута без зуба; кћи јој, нека плава мушкобана, необично пространа чела, великијех очију, а иначе питома лица. Младић наликоваше сестри, само што бјеше ситнији од ње. Пред њима бјеше погача, скадарске шкре и плоска ракије.

Возари са сред залијева викаху као што их бјеше старјешина напутио, али се Крцуну свиђе, да са мало више вардање огласи веселу вијест, те изметну засонке свијех шест хитаца из револвера, вичући као што вичу они што пале мине: вардаа-ха!

На то се живо отизнуше с брода три чуна.

Чељад поустаја. Мушки се начета-ше дуж обале, женске у гомплу иза њих.

Капетанић поздрављив, звијерајући очима по стаситим људима. И његовијех шест мрнара гледаху зачуђени.

Милош Лазов прихвати поздрав и додаде нешто грчки. Капетану као да свану кад зачу матерински језик; те одмах искочи, пољуби се с Милошем, пак засу ријечима. Милош му мирно одговараше за неколико, гледајући га испод себе, као дијете. Сваки би пут испирио дугачак млаз дима, прије него би одговорио, а у потоњу бапи далеко у море већ догорјели смотак, па замаха главом пут својих:

— Није разлог што он хоће да се одмах укрцамо, пошто је велики ветар под Будву, да прихвати неке Паштровиће и Грбљане. А што да вардамо тамо и амо, и да имамо једну ноћ више на броду? Нек иде, па нека нас прими сјутра. Је ли тако, браћо?

— Тако је, ва истину! заграјаше сви.

Сад опет преговараху њих двојица. Што је Грк јаче викао размахујући рукама, то је Милош тише говорио, те онај ускочи у свој чун и нареди да се она два врћу празна, али кад његови возари махнуше два три пута, остави их, диже се, подбочи се, наду образе, пак пошто издуши, поче меденије. На то се Милош насмија и обазрије се викнувши: — „Да ну Гордана!“ Плава мушкобана одвоји се од друга и приђе к домаћину, који јој нешто пришапта, пак слазећи низа скелу довикну.

— Гледајте, Вуко, да скупите мало дрва, е ће ви требати огња поћас, а сјутра зором да сте наредни!

— А што? Не ли ти већ овамо? пита га шура

— Не, прије сјутра. Хоћу да идем с њима под Будву, да познам те људе, те ће кретати с нама... А добро је свакако да се нађем онамо.

Вуко бјеше постарији од својих другова, ако и не напуни тридесету.

— Е, хајдемоте! ево мрче! викну он, пошав пред гомилом и тијем се показа први пут као доглавник хрват-башин.

Привезаше боље мазге, те крај њих и крај пртљаге оста Гордана са бабама, а млађе женске и момци развијаше се по бринама.

Чим се сунце смири поче ћарлијати са планина вјетрић, а њему на супрот стаде море шумити, ијенушећи уз обалу. У сутону лађа јавкну једном, пак отклонота на сјевер. Хоће, са мунара барскијех, кујисаху вечерњу молитву, те се име Алахово растолијегало по пустијем крајевима... Мало по мало чељад почеше доносити по бремешце ко сухијех грана маслинескијех, ко винове лозе, или смреке, па то сложише у једну рцу. А кад се умрачи, кад се широки залијев рашири у бескрајност, а магла притисну баруштине што га опкољују, тада на сред тразине букну силам пламен, коме је врх високо понгровао, освјетљујући снуждена лица псељеника.

Пристанари се брижљиво позатвараше у кућама.

— А да јесмо ли сви на окупу? запита Вуко, режући хљеба матери и сестри.

— Да-ти јесмо! одазва се, жвачући, најближи му друг.

— Да-ти и мијесмо! рече неко с друге стране пламена. Бијаше то про-

тегласт младићак, који се диже и чешка-
јући се по глави приђе к Вуку.

— Сад виђу да нема онога на-
шега ћетића, онога ми братанића,
знаш, те га вичу Дајица!

— Па, викио га! рече Гордана.
Д'ако не буде погинуо у овијем лужи-
нама!... Јесте ли заједно кренули у
дрва?

— Не, но се разметнули, да-ти...

— Вичи га! вичи га! говоре му
сви.

Он се одмакну, па стаде дозивати.

— О-о-о! Дајица-аа!

Свако задржа залогај слушајући
дугачки одјек по пустијем и мрачни-
јем бринама, куда се разлијегаху крај-
њи слогови: и-цаа! и-цааа!

Момак пође даље и зовну јаче.
Ништа, осим пустог одјека. Трећом
му је већ глас дрхтао. Четвртом, уза-
вику, изметну пушку, а на то сви емо-
чише на ноге. Али, прије по издуши
одјек од пуцња, затутњеше двије пуш-
ке испод Бара, а за њима једва до-
прије нечији глас.

— То ти је он! — рече Вуку..
Бог зна куд је зашао!.. Но, сад, со-
колови, кад сте већ на ногама, погле-
дајте животињу!

Пошто се опет прикупише, сједи-
ли су, ваља да, по уре у зеб-
њи, докле зачуше два гласа, пак до
мало и корак.

— Шта би с тобом, Дајица? и-
та га Вуко, па одмах додаде: — „А ко
је то с тобом?“

— Ово је један Цуца!.. Добар
вече.

— Добра ви срећа обојици!..
Начините им мало мјеста!... Тако
Сједите!.. Дакле, шта би с тобом, чоче?
припита Вуко, мјерећи, као и сва дру-
жина дошљака — неко ћосасто момче,

ванредно велике главе и јаких зуба,
који, чим сједи, покри главу струком и
стаде савијати смотак. Дајица поче:

— Ва истину, пох пут масли-
наде, те стигох некога Турчина,
који је ходио са пристана у Бар.
Пита ме човјек ко сам и куда ћу, а ја
њему све право кажи. Кад чух куд смо
кренули, он ће мени: — А да има у
нас један ваш, те је ходио у Ко-
ренту! — Је ли, ако бога знаш,
а ће је тај? — Ено га служи у Али-
бега, вели он. — А ђ: је кућом Али-
бег? — Вала' под градом. Пут ме
води онудје, па ако ћеш могу ти
показати! вели Турчин. — Што ћу,
де? Мислим у себи: доцна је! а опет
ме жеља вуче, да виђу тога човјека,
па да га доведем к вама, е знам мило
ће ви бити свијема...

— Мило, бога ми! заграјаше
много.

— Те ја сам у све махове, по
савијајући Турчина, до пред ку-
ћу Али-бегову. Закуцах два, три,
па авлијска врата, док отвори главом
ови ћетић. — Што ћеш? пита. — Ја
му казах кога тражим и рашта — Па
ја сам тај које га тражиш! рече. —
Жив био, брате а одкле си? питам га
ја. — Ја, из Цуца, вели. — Тада
га ја стадох преклињати, да дође к
нама на пошјед, да нам прича како је
тамо, е рекох, није ни један од нас
ходио у свијет, осим Милоша. Он се
мало промисли, па вели: ја бих дошао,
зашто не, по не знам хоћели ме бег
пуштити. Причекај. Одох да га питам!
— И пође у кућу. Кад ли ето и бега
с њим натраг. Ја га стадох молити, а
бег од прве рече: па нека иде! Ваш нека
иде! — Те ми оба придај ногама, јер
бјеше почело мрцати. Бјеше почео Ла-
кић — име му је Лакић — бјеше ми

почео причати. али чусмо поклич, те ми у сав трк овамо...

— Јес, бога ми, претрчали смо све поље, ка' да нас је ко гонио! вели Лакић.

Сад се сви погледи стекоше на њ.

— А јеси ли ти вечерао, Лакићу брате? пита га Вуко.

— Јесам, ва истину, за рана вечерао. Ми вазда за рапа вечерамо...

— Ва истину, да нијеси. хљеба имамо, а овако на... пиј! пружи му пљоску.

Цуца се нећкао за неколико. као што је обичај, па гутну једном.

— А сад причај, Лакићу брате!.. Био си у Коренти, рече?... Баците, бога ви, коју грану на огањ, е помете! — Бјеше вјетар нагло ојачао, а море стало бучати.

— Причаћу ви, ва истину, све по реду! поче Лакић, по што се боље замота струком. Имао сам два брата, стрија од мене. Отац ни погину у ријечку пахију, кад по другом завојшти Омер-паша, а мајка ни умрије у кољави... Промислите, људи, кољави*) подави у нашем селу преко осамдесет чељади; ископаше се бутум двије куће у нашем сусједству; мајку ни понесе и једнога стрица и његове ћеце двоје, а нама не би ништа!..

— Божа воља, дијете! рече нека баба.

— Да што! Сад лијено видим е не смрт није онда шћела, јер не чекаху грђи јадн!... Остадосмо ка' три осјечене гране, што по ријек. Ја се, бога ми, и сад чудим, кад ми на ум пане, како проживјесмо три године, докле се Јокаш оснажи! А по тада није ни хљеба мањкало, а — чујали сте, ја мним, ако који од вас није био у

*) Колера.

нас — коме у Цуцама хљеба не мањка, тај је сретан. И још ћу ви нешто рећи. Срамота ми се фалити. али што јест, јест! Ми смо живјели у љубави, ка' мало која браћа! И опет вељу: срамота се фалити, али ће ви свако у нас потврдити, да згоднијег момка од Јокаша не бјеше у цијелом нашем баталијуну. Виђите ево мене, а он бјеше свом главом већи! Те ја и Лука навалисмо да га женимо, и оженисмо га, бога ми, те лијецом ђевојком, од добријех људи из Залаза. А што ћеш, брате, по тада је наша кућа пјевала! Валимо те боже, весели ли бјесмо, ка но ти пред зло! Тако је трајало... чекај....

Вјетар дуну, те нови пламеном и диже пепео. Сви се ускомешаше за тренутак и збише се око огња.

— Тако је, трајало, дакле, од бијелијех поклада до ускреса... осам... а онда до Ђурђева дне, биће минуло, осам... па још двије. Еле четири мјесеца, мало више, мало мање, докле пуче глас: рат!...

Вјетар силније захуја у тај мах, валови бијесно забучаше, ронећи у повратку пјешчину и валутке.

— Аох пама шјутра, узбуде ли овако! рече Гордана.

— Дако не узбуде! тјешни је брат. Ово пребаци часком, као по ти у прољеће! Ево, виђи па! опет се умбри!... Па што би даље, Лакићу?

Цуца с обореном главом гуташе димове из смотка, а очи му се стакљаху. Прењу се, кад зачу своје име, затренећа вјеђама, пак ће намрћен:

— Лука погибе па Крстацу..... Промислите, тунак не погибе и'ако шест нашијех.... шестина из нашега баталијуна.... и куд ће срећа да он буде самостешти...

— Божа воља! понови бака уз-
дахнувши.... И ја сам тунак, синко,
очи изгубила! — И баба се заплака.
Толлико би доста да и остале женске,
које је Крстац у прно завио, бризну у
плач.

— Прекините, де! викну Вуко.
Али смо на пожаловање овђенак дошли?
Утолише одмах.

— Пошљенак — настави Цуца —
ранисмо се једанак оба, ја и Јокаш,
на Вучији до, те не понијеше на Це-
тиње, да не Руси видају. Тунак умрије
Јокаш трећи дан, а ја сам то дознао
након неђељу дана, јер не бјех у сви-
јести. На мене не бјеше тешка рана —
бјеше ми пробило лопатицу — те пре-
бољех четврте неђеље, а њега бјеше
удрило зрно испод лијевога пазуха,
па изљегло између деснијех ребара.
Бјеше му, говораху медици, попијело
комад срца, па је, са свијем тијем,
живио три дана! Промислите, глупи,
каква то људска сила бјеше! — Цуца
скиде капу, пак истра дланом тјеме,
пак чело, пак су оба длана образе,
као да се умиваше....

— Е, мој Лакићу, имаш доста
ојађеле дружине, — поче Вуко. Ето,
та баба, изгубила је под Баром јединца
сина, а сад прати упука у туђ свијет.
Ја познавам једнога нашега, Црмича-
нина, те му погибоше три сина на
Суторману, — а он је папунио седам-
десет година. Тијема је потешке по
теби! А не бих ти набројио до сјутра,
што их ја само знам, којима је црње
но теби....

Сад и момчад из Ријечке нахије
навалише да причају, најприје сваки
за себе који је што изгубио у пошљед-
њем рату, па онда казиваху и за друге,
— све читуља за читуљом.

То је подоста трајало. Цуца је

пажљиво слушао свакојега, а како му
бјеше одскочила горња усница, те си-
нули широки бијели зуби, чинило се
да се подсмјева. Кад прекидоше, махну
он главом, па ће:

— Ето! ето! баш ме утјешисте!...
Ајте, љући божи! ка' да ја нијесам
и прије знавао е нема у Црној Гори
куће из које није било гроба, или
гробља, ове рати!! Или мислите да
не могу прежалити браћу, те јуначки
погибоше? А, божа ви вјера, да их
имам стотину, па кад би требало да
их свијех стотину нестане једанак
за Црну Гору — жалио не бих!
Него ево јада: треба ли мени јести
докле сам жив, или ћу жив у гроб?
Кад кренусмо на војску, љетине не
бјесмо средили, проладосмо сву стоку,
и продасмо старинско оружје: двије
леденице и цевердан, те с њих ћаше
чиста срма тегнути, ја мним, по оке,
а отац ми покојни ћаше прије своју
главу дати, по њих, а продасмо их за
двадесет талијера у Котор! По што се
извидах, кренух онет на војску. Свога
хљеба нијесам има, по сам гризао коро-
ман. А кад се умири, врнух се на
пусто огњиште. Не бјеше већ то кућа,
но кућиштина, пити се могаше ко у
њој склонити, н'ако вукови....

— А што би с црном невјестом?
питају жене.

— Што би? Ва истину, врнула се
у род, прије но је рат и свршио....
Што ће да гладује у пустој кући?

— Е, мој Лале, није си ни у то-
ме сáм! рече Вуко, смијући се. Погле-
дај нас овђенак, ову твоју намјерну
дружину! Идемо ли ми од силе, од
зора, да се потуцамо по туђем сви-
јету?....

— Ја знам.... опростите! рече
Цуца, помакавши маличак капицу —

али се сваком чини да је њему влаштом најтеже. Ја, да речемо, док сам у снази, моћи ћу избијати кору хљеба, а колицина их је у нашој земљи, те не могу ни то! Али сам се падао да ћу моћи живјети на своме камену, ће су ми и стари живјели, и с временом се окућити, да ме ко има под старост пригледати и мртву очи склонити! *Али опет знам да има на хиљаде Црногораца, побољих од мене и од вас, које је овај рат затро, којима је сто п, та грђе, јер је њима свакоме о врту по неколико чељади!*

— Тако је, богме! заграјаше сви.

— Ето, тако је, по ја се занесох, те почех с првога краја, мјесто да се прихватим одмах другога, што је за вас претежније... Дакле, ломљех се по Цуцама за неколико, нећу ли како са- ставити два супоника да ми што узв- ру, не ћу ли умолити племенштаке, да ми даду руке и у другом. Али је, бра- те, свак себи најпречи — свак се о своме јаду забавио. Што ћу? мислим и смишљам на сваку руку, и то ме крену на Цетиње. Те право у билјарду. — Дајте ми — рекох — пасош! — Закле? питају ме. — За Србију, вељу. — А што ћеш ти у Србији? питају ме. — Ва истину, та- мо имам рода. Тамо су ми предигли неки рођаци, биће двадесет година, па д'ако се к њима прибијем. — Не мо- жемо ти — вели — дати за Србију, н'ако ако ћеш за Турску, ја ли Бу- гарску, ја ли Грчку... — Ја да пук- нем од јада! Куд ћу ја у бестрв, у туђ народ! мислим. Па опет мислим: ово неће да мене пусте! а кад ли тамо не пуштају никога... Ма, збиља, Вуко, што се затвори Србија, а тамо је наш народ вазда селио у зле године?

— Те... испогибали и они и ос-

ромашили овијех ратова, да-ти, па се, људи, стегли...

— Није то! уплете се нека не- вјеста. Што ће се стезати кад имају пусте земље — кажу — која би мо- гла хранити двије Црне Горе! А ако су испогибали, онда је боље да се мно- жи народ, кад је бог дао да има на што. Него, ја знам....

— Што знаш држи за себе, а нама не износи, кад не тражимо твога збора! викну љутито намјесник хрват- башин. — Тако је као што рекох!

— Да-ти! прихвати мирно Цуца, пак настави: — Ја продај за петнаест талијера једну њиву, пет рала оранице, те одатле у Будву, ће ми рекоше да се у Грчкој отворила велика работа. Помози боже! рекох, те распитуј не ће ли кретати ко од примораца. Срећом се памјерине тро- јина. Ја их стадох молити да ме приме на бога, па ако ми нестане трошка да ми припоможу, а да ћу им врати, чим што измучим. Они, људи душевни као по ти приморци, примише ме у друштво. Одатле ти ми ванором, те осми дан стигосмо под Коренту. Ту, брате, бијели свијет. Ври, ври. Нашега се језика не чује, али они приморци знадијаху грчки. Нас четворица упи- сасмо се, па одмах лопате у руке...

— Ма каква је то работа? Шта је то? питају га сви.

— Јади га знали. Мени је требало петнаест дана, докле сам разумио шта то хоће. То ти је у дуљину... ко- лико? ... колико два цетињска поља, а с оба је краја море, али се оба краја дижу, дижу, док не саставе пу- пак, — управ планина.

— Ма је ли крш?

— Нема није камена колико шака, но пјешчина крупна, збила се, нити је ће травке, а камо ли дрва. Еле, почело

је копати на саманом врху јажу, широку колико? . . . тридесет сежања, јамним. Кад су издубили за два човјека висине, тада провели макину да односи земљу. И тако како се радници у дубљину спуштаху, спуштала се и макина, а сад већ звижди од мора до мора. Тако сам ја затекао. Него једнако се јажу спушта, а за њом и макина . . .

— Ма, на што све то?

— Хоће да се то ждријело испуни морем, како ће бродови моћи кроза њ, да не заokoљују.

— Чуда, бога ми. А хоћели се то моћи учинити?

— Да-ти, хоће, па и ако неће, може им бити! Главно је да сиротиња што измучи.

— А, реци ми, работају ли све то људи рукама?

— А да не погама! Не би ками ископали самијем лопатама! Има ти на стотине печесовијех аргалица, терију под земљом, као кртине, а њима управљају највише Талијанци...

— Па колико си добивао наднице?

— Богме, како кад. Плаћа се по педесет лепта на уру, то ти је по вранка, то ти је двадесет и пет солада. Прва три, четири дана, радио сам по једанаест, дванаест ура на дан, а у потоњу по осам по шест; еле, највиша ми је надница била девет цванцика, а најмања нешто више од четири. Храну приличну можеш имати за двије цванцике на дан, а за воћниште се не плаћа ништа, јер има дрвенијех кућа, у којима лежи по педесет другā . . .

— Бога ми, то је лијено! повикаше многи.

— А Талијанци, што раде под земљом, могу стећи и по наполеон на дан...

— Ама, рашта наши не раде под земљом? . . . Јесу ли ти Талијанци јачи јали вјештији.

— Нијесу ни јачи, ни вјештији, по сложнији. Држи се један другога, и бране један другога, а нашијех да се десетак прикупи, одмах би се покљали. Ето баш онијех петнаест дана што бјех тамо, скупило се бијаше око петнаест нашијех, па је било ријечи Него, о томе нећу причати . . . Али ваља да знате, они под земљом ризикају главом, јер нема готово дана да их по гомилицу земља не притисне... А каква ту милета нема, боже госпoде! Највише је нечесовијех Јермена, а то су све људи мали, трбушасте, ама могу издржати за чудо. И чини ми се да су хришћани, јер посто као и ми . . .

— Па ти оста само петнаест дана, рече? пита га Вуко.

— А, брате, већ десети дан, сијераше ми кроз кости и леге ми почеша отијелати. Држао сам се још онијех пет дана, па легех логом...

— А од шта то?

— А како одшта? Ноге ваздан у влази, а прашина кроз уста, да те задави . . .

— А како друш издрже?

— Ва истину, они који се побоље хране и помало пију, могу некако истрајати, а ја прегао бјех да заштедим — па сам потрошио у љехарије. Кад се придигох, остао бјех готово без паре. Што ћу? преминућам кунавац. Радије ћах доћи себи главе, но се давити у оној глибини, међу онијем пасјим скотом. И то рекох дружини, а па то ме неко свјетова, да идем у нечесово Никопoље, ће се гради цада, и ће је надница виша. Те ја поћи с једнијем Мајином. Возили смо се у макини десет ура до неке варошице, а

одатле у козима осам дана. Путом се придружи нама још много сељака грчкијех. Кад тамо, бога ми лијепо. Плаћа се по врапак на уру, те ти ја и мој Мајина, свакога боговетнога дана по по наполеона у кесу. Али десетога дана Мајина умрије на пријечац. Ја сам по тада радио још толико дана, и чудио сам се бога ми шта би човјеку — јер тамо нема баруштина, на'ко што вјетар једнако пуха — али једнога, јутра падох логом и ја не могу копорнути собом. те ме препријеше у болницу. И ту сам ви лежао четири неђеље, и чилио док се неухах као провлака. А не боли ме ништа. Један од медика говораше бугарски, те се могосмо некога јада развукјети. Питам га ја: шта је ово мени. господине? — Мој драги, рече он, ваши људи те могу подносити јер овдје дува седам вјетрова, а један је болеснијех, а један здрави. А у вашој земљи не дувају на'ко три вјетра, два здрава, а само један бди. Но ти пртљај, што прије можеш! — По што се лијечак опоравих, ја се вриу: истијем путем у Коренту, а одале овамо, те се ево придох код некоег Турчина, да га служим...

Вуко се бјеше наслонио на десну руку и мало закуњао, па кад Лакић престаде говорити, гракну он:

— Е, момци, погледајте мазге! Их их и заборависмо!

Узврполише се, као иза дуга сједења, па поустајаше неки. Цуца се почешка по глави, па оде и он.

— Аох пама пријема! залелека полако Гордана, нагнувши се к брату.

— Не бестијај, јадна! Зар му ти и половину вјерујеш!?... — Вуко се прокашља, пак ће гласно: Наши

људи, као наши људи! Прећерују све што причају, и зло и добро! Ја овоме вјерујем да је боловао, ама обољети може човјек свуда. А вјерујем му и оно: да може истрајати, ко се боље храни и чува. Ми ћемо се, ва истину, причувати, а не ћемо одвише ни штећети од уста! Је ли овако, браћо?

— А да!... Тако је, да што!

— Е, сад баците још то мало грана, па да се почине. Добра ноћ свијема!

— Добра ноћ!...

Уз бучање морскијех валова и под студенијем дахом планине, полијегаше око огња. Нико већ не проговори, али чести уздаси и потмуло јечање не прекидаху до зоре.

А у цик зоре зазвижда лађа, те их окупи на обали о коју се валови поамно разбијаше. Баба се објеси о врат унуку, Гордана матери, остале вешали дјевојке, која сину, која брату, или појачу. Исти дјеверу, — па их стаде помагања. Милош се искрцао, па тобож бректи пут њих, али и њему очи заводниле. Капетан, писар, стражари и сви пристанари окупише се да виде ту необичну вардању у овом тихом крајичку, па и њих то дирну. Једва једвице Милош их угна по шестеро у три грчка чуна, а око петнаест у државну лађу. И тако се у два маха превезоше сви који су полазили, пошљедњи Милош, Вуко и Гордана, којој прси бјеху напрегле златом извезени јелек, а очи јој се зацрвениле као двије трешње. Оно петнаест женскијех стојаху као скамењене, гледајући како се бродити пропињу и тону по течиној просторији, па како се „ћетићи“ леђу уза степенце. Најпослије и томе дође крај. Лађа крену, полако док се не упуту,

пак у сав мах, те у трен зађе за Во-
лујацу, извијајући големе колуте дима,
које женске гледаху докле се и они
не распршише...

*

По ускресу прве недјеље дође опет
грчка лађа и прихвати око двије ста-
челади из црмичке, ријечке, а понешто
и катунске нахије. Овога пута бјеше,
ваљда, четвртина женскијех глава. Након
десетак дана понесе их два пута толико,
највише из катунске, пак лешанске,
(из оне двије прве немаше ко већ се-
лити, иако би бабе, старци и нејач).
За тијем пристапари не бјеху занета
жељни вардање. Покрену се свијех
десет нахија. Навријеше не само че-
лад различита доба — постарија —
него читаве глоте, те и дјеца испод петна-
ест година. Лојдови бродови стадоше се
штитити да понесу добитак грчким, те
примаху исељацима за полак цијене
мање. Али Грци попустише да трепну.
Онда Лојд поче бадава да превози
народ, а тако исто и грчко друштво...

На измаку лета бјеше преко пет
тисућа душа црногорскијех у „Ко-
ренти“.

*

Наста јесен, вапредно кишљива
оне године. Већ уз међудницу почеше
стизати црни гласови из „Коренти“:
„оболно тај, умрло тај!“ А до мало
поста обична свагдашња ствар, да по-
шта петњеска разамиле капетанима по
унутрашњости земље рече писама, који
стижаху из „Коренти“, у којима је
хрват-баша званичним слогом јављао:
из нахије..., из села..., преминуше
дне... овизи:...

Читуља за читуљом!

Народ се сјети оне старе посло-
вице „ко види врата од леванта, тога
не види ни отац, ни мајка“.

Приморци се — с разлогом —
смију тој пословици, али Црногорцима
погоди она.

Лојд и грчко друштво не патјецаху
се већ ко ће јефтиније превозити исеље-
нике натраг, јер и маху да плаћају.
Враћали су се на размак, на гомилице.
Али се у потоњу нађе и томе начина,
те се повратише пун бродови живијех
мртваца. На пристању барском опет је
било кукњаве. Залуду она баба чекаше
унука, а залуду и многе остале јој
друге из прве сеобе и из свијех оста-
лијех чекаху многе своје.

Вуко погибе од грчкога пишца, а
Горде се врати с душом у носу...

Али, поред свега тога, чим грану
прољеће кренуше они што оздравише
из двије жушне нахије опет у „Ко-
ренту“.

И одлазе тамо свакога дана.

А да што ће? Треба јести сва-
коме, па и мученицима „за српску
мисао!“

CRNOJEVIĆ

C. M.

ХОМЕРОВА ИЛИЈАДА.

С грчког преводи

Л. В р б и ц а.

Увод.

У прастаро доба заснује Дардан, син
врховног Бога неба и земље Дива (Zeusa)
и Нимфе Електре, на сјеверозападној обали
мале Азије државу, која се по њему назва
Дардавија. Унук Дарданов Илос подигне
на брјеговитим обронцима планине Иде,
пред којом се ширила чак до мора пространа
и плодна пољана — са ријеком Симонсом и
Скамандром, тврди град Илијон или Троју.
Дарданово кољено цвјеташе сваким пашом,
тако да су Пријама, унук Илосова, јуначке
пјесме славиле као срећна и богата краља.
славна и силена јунака, који у кругу своје
племените жене Хекубе и 50 дичних синова

моћно владаше Тројом и безбројним градовима. Деветнаест синова породи Хекуба Пријаму, међу којима најпознатије Хектора, Париса, Хелена и Троила. Све је њих и остале тројанске јунаке куди камо надмашно најстарији Пријамов син Хектор јунаштвом, разборитошћу и племенитим срцем и душом. Али Парис, млади син Пријамов, красан момак, женске љепоте, витка стаса, више одан чулним појудима но јуначким играма, нанесе несрећу и пропаст своме дому и родноме граду. Још кад га је мати у утроби послала, усни Хекуба, да је родила страшну зубљу, која сву Троју изгори. Уплашени од тога сна, изложи родитељи новорођено дијете на планини Иди, да ту угине. Али петого дана наиђу пастири на дијете, које међедница дојаше, узму га и надјену му име Парис. На планини Иди одрасте Парис међу чобанима, чувајући стадо својега оца и незнајући којег је поријекла; али судбина, која му је при рођењу други ток живота намијенила, отргне га брзо из мирног и срећног пастирског живовања. Кад се женио Пелеј, отац Ахилов, краљ тесалеки, са морском богињом Тетом, дођоше на свадбу сви богови и богиње, а и људи, осим Ериде, богиње свађе, коју су сви мрзили.

У веселом кругу богова баци Ерида једну златну јабуку с натписом „најљепшијој“. Три најславније богиње, Хера, Атина и Афродита препираху се о јабуци и искаху у Дива, да једној од њих јабу у досуди. Лукави Диво, бојећи се домаће свађе, упути их к младоме пастиру Париду на планину Иду, да им он буде судија. Хера му обећаје цијелу Азију, Атина бојну славу и мудрост а Афродита најљепшу жену. Парис досуди јабуку Афродити, али тијем изазове на себе и на свој дом мржњу Херину и Атенину. Афродита уведе Париса у Троју, ће га познаду отац и браћа, па га задрже и саграде му красне дворе. Једном путујући, дође Парис у Шпарту, ће владаше Менелај Атревић, млади брат силнога краља Микенског Агамемнона, а муж Хелене Тиндарове, најљепше жене. Хелену су просили у оца Тиндара најславнији грчки јунаци; но Тиндар остави ћери слободу, да бира кога сама хоће али уједно и закуне све просиоце, да ће приетати избору њеном и да ће одабраном притећ у помоћ, кад год би се

нашао у јуначкој муци и невољи. Хелена изабере плавокосог Менелаја, који је одведе у пријатну Шпарту, ће је у богаству, весељу и љубави с њом срећно дане проводио. Менелај прими љубезно младог Пријамовића и дуго га код себе задржа као мила госта. Чаролијама Афродитиним предобије Парис срце Хеленин, те кад једном отиде Менелај у Крету у госте своме пријатељу краљу Идоменеју, одведе Парис једне тамне ноћи Хелену, пороби дворе Менелајеве, па побјеже на лађу с благом и с Хеленом пут Троје. Овијем неваљалијем чином, изазове Парис на себе мржњу свију богова и људи, особито Хере, заштитнице свете брачне везе. Менелај кипећи за осветом, позове све јунаке и краљеве грчке у помоћ, да освете срамоту, коју је Парис њему и цијелој Грчкој нанео. Тако се скупе око Менелаја и брата му Агамемнона најбољи грчки јунаци: Диомед из Арга с побратимом Стенелом; Идомеј, краљ крећана: Неестор, краљ Пилеки, мудри старина, са јуначким синуом Антилохом; Ајас Теламонов, најкрунији и највисочији јунак грчки, са својим подубратом Теукром; Ајас јевејски, мала стаса али срца огњевита: Ахил Пелејин, најславнији грчки јунак, с побратимом Пастролом, мудри и лукави Одисеј, краљ Итаци. Много је муке стало, док су овога лукавога краља одвојили од његове лијепе и племените жене Пенелопе, и за рат предобили. Кад дођоше Менелај и Неестор да га у рат зову, претвори се Одисеј манитим и почиње свака лудила, најзад упрегну коња и вола за једно рало, па оде да оре. Али Паламед досјети се лукавству Одисејеву, па му стави у бразду лудог сина Телемаха, који се још рањане мајчиним млијеком, те Одисеј устави се, и изда се и би принуђен придружити се. Његовим лукавством пропађу Грци својега најбољег јунака Ахила. Мајка Ахилова, знајући као богиња, да му је судбина при рођењу намијенила дуг али беславан или кратак али славан живот, бојећи се за свога сина, пошље га чим је нарастао, на острво Скир код краља Ликомеда, ће је преобучен у ђевојачко одјело, међу ћерима краљевим дане проводио. Одисеј дође као трговац с лађом под Скир, уђе у краљев двор износећи на продају свакојакх

накита и украса женских. Краљеве ћери дођоше, да кунују што је за њих; у то на један знак Одисејев затрубе пред двором бојне трубе, стаде звекет оружја и вика убојника; све се ћери краљеве од страха разбјегну, а Ахил зграби мач, који је међу накитима скривен био, па истрча мачем у руци из двора. По томе позна Одисеј Ахила, и лако му би наговорити на рат младога јунака, који то једва дочека. Сва грчка војска бијаше на окупу у Аулиди и чекаше повољне вјетрове, да пренлове са лађама Егејско море. Али Афродита, богиња лова, ражљуђена на главног војводу Агамемнона, што јој је једну кошту устријелие, држање их у Луци Аулидекој, док пророк Калха Тесторовић не објави, да лађе неће моћ прије кренут, што Агамемнон не би ублажио разјарену богињу, жртвујући јој своју ћер Ифигенију. Агамемнон пошље слуге у Микену, који доведу Ифигенију. У истом часу, кад Калха подиже нож, да на олтару богиње пролије крв невине ћевојке, уграби је Афродита с олтара и однесе је у облак умотану на полуострво Таурис у њезин храм. Вјетар угодан душе, једра се развију и лађе крену пут Троје. На обали азијатској чекаше их Тројанска војска предвођена Хектором, подоружјем и браћама им приступи. Бјеше у Грци пророчанство, да ће онај, који први ступи на земљу тројанску, одма погинути; млади јунак Протезилај, који се тек оженио с красном Лаодинејом, жртвује се и скочи с лађе на обалу, али га Хектор копљем прободје. Тада поискашаше и остали Грци, најпрви Ахил, да освете смрт Протезилајеву и поћерају Тројанце, који се у град затворе. Грци извуку лађе на нијесак на се улогоре; било је свега 1886 лађа и 100.000 војника. Прије но што ће непријатељство отпочети, отпразе Грци Одисеја и Менелаја у Троју, да ишту благо и Хелену, и накнаду за нанесену срамоту. Тројанци с презрењем одбију понуду, и испрате с пријетњама грчке посланике, те тако почне злосретњи десетогодишњи тројански рат, у коме се и сами богови умијешаше, и који се сврши са пропањћу Троје и Пријамовог дома. Првијех девет година ратовања, опустошише Грци сву околину тројанску, похараху и срушише многе градове, а неизмјерно благо на лађе однијеше. Тројанци

стоје затворени у град и не смију ниђе у поље од Ахилова страха. Ахил предводи у плачку Грке, свуда побјеђује, његово име разноси на далеко страх и ужас; сам је разрушио 20 градова; на планини Иди отме стоку Енејину, који једва жив умаче у град брзоногом Пелевићу; на шумовитом обронку брда Плака, поубија оца и браћу племените Андромаше, Хекторове љубе; чак до испред самих градских врата доћерива своја бојна кола, и запада синовима Пријамовим, те их убија или их живе хвата, па их оцу за силно благо враћа.

Али тврду Троју не могу Грци освојити. Многобројни савезници из свију крајева Азије прилазе Тројанцима у помоћ. Славни јунаци, Хектор, Енеја Сарпедон, Глауко храбре Тројанце на отпор. Већ су почеле лађе да трупу, многи савјетују на повратак, девет година злога рата прођоше, и већ је наступила десета, у којој се по пророчанству морала освојити Троја, — кад се наједанпут заваде Агамемнон и Ахил око красне робинје Бризе. Ова по Грке злосретња свађа и њене пошљедице, сачињавају садржај овог бесмртног Епа, у којем је стари пјесник са недостигнутом вјештином „гњев Ахилов“ опјевао звуцима, који од 25 стољећа наслађивају душу и срце људи. Овај епско-романски постојећи и наслађиваће их, док траје свијета.

CRNOJEVIC

I. Пјевање.

Садржај.

Хриз, свећеник Фојба Аполона, из Тројанског Града Хризе, долази са силним благом у Ахајски окол, да откупи ћер своју Хризу, коју су му Ахајци заробили и Агамемнону даровали. Агамемнон љутито ћера старца из окола. Хриз одлази јако увријеђен и моли се Аполону да га освети. Рајарени Фојбо шаље зду морију на Ахајце, која девет дина сатираше војску. Десетог зове Ахил народ на скупштину, да Бога ублажи. Охрабрен Ахилевим говором, каже пророк Калха, да ће куге нестати, чим Агамемнон поврати увријеђеном оцу ћер без откупа. Агамемнон зловолно пристаје, али иште у замјену други дар. Из тога се породи свађа међу Ахилом и Агамемноном. Скупштина се бурно развије. Одисеја отпразе Ахајци, да поврати ћер свећенику Хризу, и куге одма нестане. Агамемнон пошље своје слуге да му доведу Ахилу робинју, дивну Бризу што они и учине. Увријеђени Ахил, откаже Ахајцима помоћ у рату, повуче се на своје лађе и плачући моли мајку, богињу Тету, да га освети. Тете оде на Олимп, ће јој Диво обећа, да ће бојну славу дати Тројанцима, док гођ Ахајци не поврате Ахилу, част му одузету. С овога се

породи зајевица међу Хером и Дивом, али хроми Хефајет својим шалама брзо развесели снужене богове —

Пјевај, музо, гњев злосретњи Ахил

Пелевића,

што зададе Ахајцима јаде небројене;
много душе Аду баца витешких јунака,
а тјелеса за јестрво неима и птицама —
паврши се воља Дива — од онога дана,
када љуту међу собом свађу завргоше,
Атревићу краљ јунака и дивни Ахиле.
Али ко их од богова нагна да се сваде?
Кроновића син и Летин разјарен на краља,
злу морију војсци шаље, да народ сатире,
јер Атревић обезчасти Хриза свећеника;
ал' он дође до брзијех Ахајскијех лађа,
да откупи милу ћерку носи сијно благо.
У руци му вјенац Фојбов о злаћеном штапу,
на молити и преклињат стаде све Ахајце,
Атревиће појајвише, војводе народње:
„Атревићи и остали кићени Ахајци,
„дали Вози, што у дворе стапују Олимпа
„да Пријамев град срушите, сретно се
„вратите.

„Пустите ми милу ћерку, а примите благо,
„и поштујте Дивовића, стрјељача Аполо.
На то други сви Ахајци прихвате му молбу,
да поштују свећеника, сјајни откуп приме,
ал' не хтједе Атревићу, небуде му мило,
веће љуто старца тјера, грдно проговара:
„Да те старче код дубкијех не затечем лађа,
„нити сада да ту чамин, нит кад с'опет

вратиш,
„јер ти ништа помоћ неће штап ни божји
вјенац;

„ћер ти нећу отпустити прије по остари
„у кући ми, баш у Аргу, далеко од рода,
„да је љубим и да млада уз разбој ми сједи;
„веће хајде, не дражи ме, да се здраво
вратиш “

Тако рече, дрхти старац, зановијед слуха,
мучећ поће крајем жала валовита мера,
па се стаде из далека много молит краљу
Аполону, што га роди љепокоса Лета.

„Услиши ме, сребрен луче, који Хризу
браниш

„и Кил свети, а Тенедом моћно господариш.
„О Сминтије. Ако сам ти икад уздигао
„мили Олтар и бутове масне сажегао
„од бикова и јараца чуј ми ову молбу:
„моје сузе нех покају твоје оштре стрјеле.“
Тако рече молећи се, услиши га Фојбо.
Гњевног срца захува се с'Олимских главица.

На плећи му лук и стрјеле у тврдоме тулцу;
на плећима разјареног зазвечаше стрјеле,
кад ступаше. А иђаше попут ноћи црне.
Затим еједе подалеко а одаше стрјелу:
страшна звука заори се од сребрена лука.
Најпрје мазге погађаше и псе брзоноге,
затим оштру стрјелу заше, људе гађат стаде:
непрестано горијаху ломаче љешева.

Девет дана божје стрјеле по војсци лебаху,
ал' десетог сазва Ахил народ на скупштину.
У срцу му то улила бјелорука Хера,
ражали се када виђе, ће гину Ахајци;
а пошто се на скупштину сва окупи војска,
брзоноги тада Ахил устаде и рече:

„Атревићу, мислим да се доста налутамо;
„бјежмо дома ако нећеш, да сви изгинемо,
„јер једанак, рат и куга сатире Ахајце;
„већ дедерте, запитајмо којег свећеника,
„или пророка запитајмо, или саповника —
„јер и спове Диво шаље — па да би нам каза.
„што се тако ражљутио Фојбо Аполоне.
„Дал' се жали на завјете и на Хекатомбе,
„небил' од нас укљонио кугу, насладив се
„масне паре од јагњића и једрих јараца.“
То рекавши посади се, међу њима уста
врачар славни, Теџторовић Калха, који знаде
што се збива, што је било, па и што ће
бити.

Тај Ахајске до Илија довео је лађе
с'Оропасаством се му даде Фојбо Аполоне.
У срцу им добро желећ збору бесједно:

„Велиш ли ми, о Ахиле, Дивово љубимче,
„да непричам ијед краља, стрјељача Аполо?
„Ја ћу казат, по ти нази, па ми се закуни,
„да ћеш вољно бранити ме рукама и збором,
„јер се бојим ражљутити онога јунака,
„којег народ вас Ахајски и слуша и служи.

„Силаш краљу, кад се љути на млађег свога;
„и ако би оног дана ијед прогутао

„у груди му гњев с' потаји, док се не освети.
„Већ промисли, можен ли ме од зла обранити.“
Њему на то одговора брзоног Ахиле:

„Објашњења твоја, Калха, говори слободно.
„А тако ми Аполона, Дивова љубимца,
„ком на славу Ахајцима пророчанства
јављаш,

„нико неће, докле живим и на земљу гледам,
„на те ставит тешке руке код дубкијех лађа;
„па и самог да помнеш Атревића краља,
„што се хвали, да је јунак најбољи Ахајски.“
Тад с'охрабри и прозбори врачар непорочни:
„Нит се љути због завјета нити Хекатомбе,
„већ због Хриза, Атревићу што га обезчасти,

„те му ћерку неотпусти а откуп неприми.
 „Нит ће прије грдну кугу од нас уклонити,
 „но што оцу повратимо црнооку дјеву,
 „без откупа, без уцјене, а њему у Хризу
 „свету жртву принесемо од стотин' волова.
 „Тада биемо ублажили разјарена краља.“
 То рекавши посади се, а међ' њима уста
 Атревићу, јунак силни, краљ Агамемноне.
 Вас у тузи. Мрке груди његовом напуњене,
 а очи му запламтиле као огањ живи.
 А пут Калхе мрко гледи, па ће му овако:
 „О злокуче, никад ли ми добро не прорече.
 „Зла прорицат, у души је вазда теби мило.
 „Што честита, нит кад рече, нити кад
 изврши,
 „па и сада Данајцима знамења откриваш,
 „да нам јаде Аполоне због тога задаје,
 „што нехтједох цуре Хризе сјајан откуп
 примит,
 „јер сам ради њу имати да ми кућу краси.
 „Па од саме Клитемнестре, јунакове љубе,
 „милија је мени Хриза, јер лошија није,
 „нити лицем, нити стасом, разумом ни радом.
 „Али, кад је већ за добро, вратит ћу је
 натраг,
 „јер сам радиј' снасти народ цео да изиђе
 „Но ми други дар приправте, јер је право
 није,
 „без плијена да остане овдје, у Хризу.
 „Сви видите, да ми плијен из руку измаче.“
 Њему на то одговара брзоног Ахиле.
 „О најславниј' Атревићу, најлакомиј' краљу.
 „Како ће ти плијен дати ерчани Ахајци?
 „Нити знамо ће нам лежи на томиле благо,
 „него плијен што отесмо вас подијелимо.
 „Није право, да ти војска онет дар
 прикупља;
 „но сад цуру пошљи богу, па ће ти Ахајци
 „то треструко намирити и четвороструко,
 „ако Див да, кад град тврди Троју
 похарамо.“
 Њему на то одговара краљ Агамемноне:
 „О Ахиле, богу сличан, и ако си снажан,
 „немој тако лукавити, јер ме непревари.
 „Ил' си вољан да дар држиш, а ја да без
 њега
 „празан сједим, а велиш ми да цуру
 отпустим.
 „Хоћу, кад би ерчани ми спремили Ахајци
 „дар једнаки бирајућ га по мојојзи вољи.
 „Ако неби они дали, ја ћу сам узети
 „ил' твој плијен, ил' Ајасов или Одисејев
 „однијет ћу; љутит ће се, до којег дођем.

„Ал' отоме имаћемо доста кад размишљат,
 „Сад спуштимо црну лађу у то дивно море,
 „па весларе одабране у њу сакупимо.
 „Хекатомбу Аполону у њу поставимо,
 „па на лађу изведимо љеноту ђевојку.
 „Лађом нека заповједа један од краљева,
 „јас или Идоменеј или Одисеје,
 „Или сам ти Пелевићу, страшило свијета,
 „не бил' Бога ублажио, принесеш му жртве.“
 Косо гледећ' на то ће му брзоног Ахиле.
 „Тврдице безобразна, најлакомиј' створе.
 „Како ће те ико више драге веће слушат,
 „на пут поћи, ил' борит се мушци с јунацима.
 „Нисам доша на Тројачце бојнокопљанике
 „да војујем, кад ми ништа сакривили нису,
 „јер ми никад не зајмише кења ни волова,
 „Ни у Фтији бусовитој, што јунаке храни
 „род икада опустине, јер међу нама
 „сјеновита леже брда, и бучеће море;
 „већ за тобом, да с' веселиш, о безобразниче,
 „а да образ Менелају, и теб' пасје око
 „пред Тројцима освјетљам, сви овђена
 досмо.
 „Ал' на то се не обрћеш, нити за то мариш,
 „па и сада пријетиш ми, да ћеш дар узет ми,
 „што 'во сам га измучио, а Ахајци даше.
 „Та никада једнак плијен твоме неимадох,
 „кад би какви град Твојански тврди
 похарали.
 „Све тешкоће бурног рата моје ми'ке
 врше,
 „а кад плијен дијелимо теби већи дамо,
 „а ја с мањим али драгим на лађу се
 враћам,
 „од тешкога боја трудан. Сада идем Фтији,
 „боље ми је дома поћи с кљуном стим лађама.
 „но безчасен теби овђе благо гомилати.
 На то њему одговара Атревићу краљу:
 „Ил' на бјежи Пелевићу, ак' ти срце каже.
 „Не молим те да рад мене више овђе
 стојиш,
 „та, уза се доста имам јуначких синова,
 „што мештују; а највише мудри
 Кроневићу.
 „Најмржиј' е ми од свих краља божјих
 храњеника,
 „вазда су ти свађе миле битке и ратови.
 „Ако снагу вишу имаш, то ти је од бога,
 „кад с лађама дома поћеш и с твојом
 дружином.
 „Мирмидонци нект е служе, њима господари.
 „За тебе ми није стало ни када се једини,

„не бојим се твога гњева, већ ти ево
пр'јетим:

„Кад ми Фојбо Аполоне већ Хризу узима,
„послаћу је с мојом лађом и с мојим људима,
„ал' ћу узет из чадора љепотицу Бризу,
„сам ћу поћи и узет је нек ти добро
видиш,

„да ј' у мене сила виша, други с' неусуди,
„да се самном изједначи и мени противи.“
Тако рече. Пелевићу узмути се јако.

У грудима руњатијем шчињати се стаде,
дал' ће општог од бедрице мача повадити,
на рашћерат' цио народ а краља убити,
или да с' окане гњева а срце устегне.

Докле тако премисљаше у срцу и души —
из корица мач потрже Ал дође Атина
са небеса; послала је бјелорука Хера.

Једнако их оба љуби и за њих се брине.
Остраг стаде и за плаву косу га повуче,
њему само указа се, другоме никоме.

Стрекну Ахил, обазре се, ал' одма Атену
упознаде; та странио јој очи свијетљаху.
Проговори и пернате рече јој ријечи.

„Зашто, чедо Кронсвића, што дрма Егидом
„опет дође, зар да бијеш видиш Атревића?

„но ти ово сада кажем, што ћу изгубити:
„животом ће брзо платит своју безобразност.“
Њему на то плавоока прозвони Атина.

„Дођох, да ти гњев утелим, небили послуша,
„са небеса; послала ме бјелорука Хера;
„једнако вас оба љуби и за вас се брине.
„Али сада ман' се свађе, руку с мача
макни,

„но га рјечма, ка' што треба срамоти и грди;
„још ти ово ево кажем, што ће се десити,
„за неправду тришт толики плијен даћети се,
„но Ахиле, послушај нас, уздрж се од
гњева.“

А на то јој одгодара брзоног Ахиле.

„Вашу ријеч послушати мораћу, богињо,
„и ако сам гњевног срца, али то је боље.
„Ко богове радо слуша, тога и услише.“

Рече и на сребрен балчак врже снажну руку,
у корицу натраг тури тешку палонину.

Њу послуша, а Атина на Олими с' узнесе,
код осталих бесмртнијех у Дивове дворе.

Опет поче Пелевићу, да срамоти краља,
нехтје да се гњева капи, већ овако грди:

„О пјаницо, козјег срца и пасјих очију,
„никад ли се неусуди да се наоружаш,

„и с народом да заједно у борбу отидеш,
„ил' да кренеш у засједу с првим Ахајцима,

„то би ти се, час умрли, краљу, учинио.

„Та, боље је по широком околу Ахајском
„даре грабит, когоћ ти се рјечма успротиви.
„Пошљедњи би Атревићу то ти бијес био,
„већ ти кажем и са тешком кунем ти се
клетвом:

„А тако ми ове штаке, што се младит неће,
„нит' избијат више гране ни зелено лишће.

„од како је оставила корјен у планини,
„а љуто јој гвожђе смакло кору и листове;

„сад ју носе у рукама синови Ахајски,
„који суде и Дивове законе чувају.

„То нека ти Атревићу страшни буде зарок.
„Дође данак, кад ће жеља синове Ахајске

„свеколике пресвојити силно за Ахилом;
„ал' у залуд тад ћеш тужит, то ти помоћ

неће,
„кад ти војска од Хектора, од крвника
стане

„мртва падат, тад ћеш љутит у срцу се
грести,

„што не штова најбољег Ахајског јунака.
Тако рече Пелевићу, на на земљу баци

злаћенима чавлићима жезал оковани;
посади се, — с друге стране Атревић

бјеснијаше.
Ал' устаде међу њима Нестор слаткоречи,

кеји бјеше Пиливцима јасни говорниче;
он међу му слађи говор из уста тец'јаше.

„Та, два часа смртних људи њему
процвјеташе,

што се прије породили и с' њим одхранили,
бацу Пилу божанственом. Трећима владаше.

У срцу им добро желећ' збору бесједио:
„Авај мени, већи јади снађоше Ахајце:

„ј, весеља за Пријамк и Пријамовиће
„и насладе, што ће бити свим Тројцима
редом,

„када чују, ће сад тако свађу замјетете,
„који по сте и у збору и у боју први.

„Већ слушајте: обојица млађи сте од мене,
„с бољма сам јунацима од вас друговао,

„на ме никад ти јунаци презирали нису.
„Еј, никада такве људе више виђет нећу,

„ка што бјеху Пејирито и Дриас краљ
људи

„Каинеје, Ексадије, дивни Полифемо
„и Тезеје, син Егејев, боговима раван.

„Од самртних најјачи су они били људи
„најјачи су с најјачима они војевали

„са горекима звјеровима, на их затријеше.
„С' овакима четова сам, кад дођох из Пиле

„из далеке, даљне земље; они ме позваше.
„За савјет ме упиташе, на ме и слушаше,

„но ме и ви послушајте, јер је по вас боље.

„Е граби му цуру, краљу, и ако си силан, већ је пусти, ка што му је дадоше Ахајци. „Пелевићу, немој ни ти опират се краљу, „нема равна достојанства окруњени краљу, „којему је част и славу Диво удјелио. „Ако с' јачи, то те мајка родила богиња, „у њега је сила виша, над већином влада. „Атревићу, ман' се једа, ја ћу Пелевића „умолити, да с' не гњеви, да и одсад буде „Ахајцима узланица у злом ратовању.“ Њему на то одговара Атревићу краљу.

„Збиља, старче, правично си све то изрекао. „Али овај вазда оће, да свима предњачи, „свима хоће да налаже, над свима да влада, „свима бректи, ал' никога мислим слушат неће.

„Ако су га копљаником Гози учињели, „зар због тога пуштају га да ружи и грди?“ Прекида га Пелевићу, па му проговара.

„Та, назва се страшивицом и никоговићем, „када бих ти циглу једну оставио дужан. „Другијема то наређуј, мени брже неће да „но у срцу добро држи, што ти сада кажем: „Борити се с тобом нећу поради Ђевојке, „ни с другијем, дали сте једна је и узмите. „Ал' од другог, што у црној лађи брзопловци „мога имам, да ми ништа преко моје воље „непонесеш, ал' покушај, нек' и ови знаду, „одма ће ти црна крвца низ копље потећи.“ Пошто с' љуто поклараше, оба се дигоше и скупиштину развргаше крај Ахајских лађа, Пелевићу до чадора и обилјех лађа са Патроклом и дружином осталом отиде.

Ал' Атревић црну лађу у море порину, па изабра и постави двадесет веслара, и ућера Аполону у њу Хекатомбу, а изведе и намјести љепотицу Хризу. Са лађом је управљао мудри Одисеје. А пошто се навезоше на водене путе, Атревићу заповједи, да се купа народ. Опраше се а море им нечист однијело. Покрај жала мора пуста Фојбу принијеше, од биков и јараца једре Хекатомбе, небу лети масна нара, димом обмотана. Тако народ работаше. Нехтје Атревићу, да се свађе и пријетње с Ахилом окани, већ дозива Талтибија па и Еврибата, што му бјеху два гласника, двије вјерне слуге.

„Хајте одма пут чадора Ахил-Пелевића, „за руку ми доведице љепотицу Бризу.

„Ако неће, да је даде, сам ћу је узети „са множином када дођем, грђе ће му бити.“ То рекавши, отпусти их, општро заповједа. Преко воље отидоше жалом мора пуста, до чадора Мирмидонских и лађа стигоше. Пред чадором црне лађе нађу га ће сједи. Кад их виђе Пелевићу, необрадова се. Задрхташе и стадош', јер штоваху краља, не смију му проговорит ни запитати га. Досјети се Пелевићу, па им вако збори. „Здраво да сте, гласноше Дивове и људи: „Приђте ближе, јер ми ништа сакривили нисте;

„но Атревић, што ве шаље по Бризу Ђевојку. „Чед Патрокло, божје крви, изведи Ђевојку „нек је воде, а они ће свједоци ми бити „пред Бозима блаженијем и смртним људима „и пред краљем осорнијем, ако ме устреба, „да му грдну погибију с' народа уклоним; „та доиста, он бијесни у манитом срцу „ништа незна промишљати како би Ахајци „без погибли војевали код дубкијех лађа.“ Тако рече, милост друга послуша Патрокло, па изведе из чадора љепоту Ђевојку, и даде је гласницима, и они пођоше, с' њима цура невесело, пут Ахајских лађа.

Тад Ахил се одвоји се од своје дружине, па он сједе покрај жала мора валовита, сузе рони и поведе мору у пучину руке шири па кликује своју милу мајку. „Мајко моја, кад ме роди тако крчковјечна, „требао је Кроневићу, вишић Громовице, „Олимпијан, да ми славе барем улијели; „али сад ме баш нимало поштовао није, „Атревићу, силни краљу, кад ме обешчести, „те ми силом плијен узе, и сада га држи.“ Тако рече сузе ронећ', услуши га мајка, те код оца сједи старца, мору у дубини; као магла брзо ниче из мора сињег, покрај њега посади се, што сузе пролива, руком га је миловала па је бесједила: „Рашта плачеш? каква ти је на ердашцу боља?

„казуј синко, немој крити, да обоје знамо.“ Тешко јечећ' говори јој брзоног Ахиле. „Та, што ћу ти причат мајко, кад и сама знадеш?

„На град свети Етејонов, Тебу отидосмо. „срушисмо га и овдена благо доведосмо; „лијено га подјелише синови Ахајски; „Атревићу изабраше љепотицу Хризу. „Ал' свећеник дође Хризо, стрјељача Апола, „Ахајаца оклопника до брајјех лађа;

„да откуни милу ћерку носи силно благо ;
 „у руди му вјенац Фојбов о здаћеном штапу,
 „па молити и преклињат стаде све Ахајце,
 „Атривиће понајвише, војводе народње.
 „На то други сви Ахајци прихвате му молбу,
 „ал' не хтјеле Атривићу, не буде му мило,
 „већ љутито старца тјера, грдно проговара.
 „Срдито је старац пона' и Фојба молио ;
 „услиши му Фојбо молбу, јер му мио бјеше,
 „љуте стр'јеле на Аргејце шаље Аполоне,
 „немилице људи гину, а свуд божије стр'јеле
 „пролијећу во широком Ахајском окоду.
 „Тад устаде међу нама пророк непорочни
 „и откри нам Аполово божије знамење ;
 „ја сам први народ сазва' да Бога умири,
 „ал' устаде Атривићу, срца разјарена,
 „па што ми је пријетно, то је извршило :
 „једну шаљу брзом лађом, бистроки Ахајци
 „чак у Хризу, а на лађу даре Аполону,
 „а Бризу ми, што је дане у илијен Ахајци,
 „два гласника из чадора и лзђе одвене.

„Но помози ако можеш, твом јуначком сину,
 „па отиди до Олимпа и замоли Дива,
 „ако си му икад, мајко, **CRNOJEVIĆ**
 „или рјечију или дјелом икада помогао.
 „Често пута слуша' сам те у очине дворе,
 „бе се хвалиш, да си Дива што зовиш
 „облаке,

„од срамотне погибије једина спасила.
 „Кад Олимпици сви остали шћаху да га вежу,
 „шћаше Хера и Посејдо и Палас Атена.
 „Но ти дође и покида са њега окове,
 „те дозивну Сторукога на Олими широки —
 „Богови га Бријареом, људи Ајгајоном
 „називају, — а јачи је и од оца свога.
 „Овај сједе покрај Дива и снагом се дичи.
 „То помени Кроњевићу и до њега сједни,
 „па коњена обгрли му и моли га мајко,
 „да би како помогао народу Тројанском,
 „нека туку и до лађа пожену Ахајце
 „и до мора; не би л' народ помрзео краља.
 „Нек' Атривић, силни краљу, позна лудоет
 „своју,

„што нехтјеле да поштује најбољег Ахајца.“
 „Сузе ронећ' на то њему Гете одговара.
 „Авај синко, што те родих јадна и одхраних,
 „да ми барем вес'о сједни и сретан код
 „лађа,

„кратак ти је живот суђен, пуно ти га није.
 „Од свакога сад си јадниј' и краћега цјека.
 „У з'о час те у дворани породила мајка.
 „Идем сама до Олимпа брда шњеговита,

„све ћу казат Громовнику, не би л' се
 „смилова'.

„Но ти сједи покрај твојих лађа брзопловних,
 „па се љути на Ахајце, а рата се кани.
 „Диво јучер, с боговима пође Океану,
 „да се части код врлијех тамо Етиопа.
 „На Олими ће дванаестог вратити се дана,
 „па ћу поћи у Дивове мједене дворе,
 „коњена ћу обгрлит му и умолит ћу га.
 Тако рече, па отиде, остави га сама
 тужна срца и љутита, јере му на силу,
 јаћеноме, љенопаеу отеше ђевојку.
 Ал' отиде Одисеје са лађом до Хризе
 и поведе Аполону свету Хекатомбу.

А пошто се приближише дубоком прастану,
 једра емичу и на црној сложине их лађи,
 па конопе јамбор спуште, у жљоб га положи,
 па тад лађу привезоше веслима до луке.
 Сидро спуште, а по крми привезују лађу.

Тад и они искакаше мору на обалу,
 искрцаше Аполону свету Хекатомбу,
 а из лађе морепловке шетала Хриза,
 до олтара приведе је мудри Одисеје
 милу оцу у наручја на му проговара.
 „Атривићу, краљ јунака, послао ме Хризо,
 „да ти ћерку доведемо, а да за Данајце
 „лађом брзо доведемо свету Хекатомбу,
 „не би л' тиме убожили гњевног Небесника,
 „и не зададе Ахајцима преголеме јаде.“

Тако рече, па му дале у наручја дјеву,
 веселог срца прима отац милу ћер у.
 Тад Ахајци на олтару дивно начињеном
 с мјеста Богу жртвовање свету Хекатомбу;
 иза тога руке перу, а јечам узамљу,
 Хризо руке у вие диже и гласно се моли:
 „Услиши ме, сребрен луче, који Хризу
 браниш.

„и Кил свети, и Тенедом силно господариш;
 „та до сада вазда си ми молбу услишава'
 „и штова' ме, а Ахајце страшно нагрдио;
 „па и сад ми, Аполоне, чуј ову молитву,
 „од Данајца већ уклони грдно погибију.
 Тако рече молећи се, услиши га Фојбо.
 А пошто се помолише и јечам просуше,
 стаци није заврнуше, па је и покласе;
 са ње коже одераше, а бутове масне
 искодише и двоструко лојем омоташе,
 а поврх њих положише иејецкана меса.
 Ужди старац цјеланице, па њих пече месо,
 а просишће у част божју руменику вино;
 покрај њега држе момци вие истонишће.
 Кад бутове сажегоше, утробе појеше,
 све остало на комаде иеијеку месо,

на ражњевае натицу га, на га пећи стали.
 Кад га добро испекосе, с ражњева га смичу;
 а пошто се одморили и јело справили
 гостише се: свега бјеше што срце жуђаше.
 А пошто се насладили и јелом и пићем
 момци вином напунише до врха крчаге,
 дијеле га; сваком редом чаше натоцише.
 Пјесме поју, Бога хвале, јунаци Ахајски.
 вазданак се Пајан ори у славу Стрјељача,
 а њих слуша Аполоне, на му срце игра.
 Пошто сунце зајануло а мрак се ухвати,
 пољегаше и заснаше код свезане лађе.
 Но кад рана, руина зора, бјеше зарудила,
 пут широког отпловише Ахајског окола.
 Угодан им вјетар шаље стрјељач Аполоне,
 јамбор дижу, а бијела на њ' развију једра,
 бијела се надму једра; око вјенчанице
 сињи вали узбучаше, кад лађа иђаше
 и леђаше кроз валове, путујући даље.
 Кад дођоше до широког Ахајског окола,
 на обалу извукосе, високо на пјеску
 црну лађу; дебеле јој подложнице греде,
 пут чадора и пут лађа тад се развиђоше.
 Али дивни син Пелејев, брзоног Ахилеја,
 жуђаше се и сјеђаше код брзијех лађа;
 на скупиштину не иђаше, на вјесту јунаку
 ни у битку већ му срце гини чамећ туна,
 а бјеше се ужелио и граје и борбе!
 Но пошто је дванајеста зора заруђела,
 сви се вјешти пут Олимпа вратише Богови,
 пред свијема иде Диво. Ал' се сјети Тете
 свога сина, на изише из вала морскога;
 часком пође до Олимпа и неба широка.
 Нађе дива Громовника, ће сједи усамљен
 од другијех, врх Олимпа много шиљастог.
 До њега се посадила, кољена му љевом
 обватила, а десном га испод браде глади,
 на се моли и бесјеци Кроневићу краљу.
 „Оче Диво, ако сам ти икад угодила,
 „или р'јечју или дјелом, услиши ми молбу;
 „почасти ми сина мила, што пребрзо вене.
 „Атревићу, краљ јунака, њега обешчати,
 „те му силом плијен оте, а сада га држи.
 „Освети ми сина, Диво, мудри Кроневићу,
 „снагу подај Тројанцима, све доклен Ахајци
 „сину моме част узету небу повратили.“
 Тако рече, ал' јој Диво што збија облаке
 ништа на то не говори, већ сједи и мучи.
 Њему Тете за кољена, ка'да је прирасла
 приљуби се, на му стаде опет говорити.
 „Од истине обреци ми и главом ми махни
 „ил одреци — страх те није — на да баре
 знадем,

„да ме мање од иједне поштујеш богиње.“
 Њојзи љуто збори Диво, што збија облаке:
 „рдна посла, нагониш ме, да се свађам
 с Хером,
 „која ће ме заједљивим дражити р'јечима
 „и тако ме вазда ружи међу Боговима
 „и збори ми, да у рату помажем Тројанце.
 „Но сад хајде, гледај да те неопази Хера,
 „а моја ће брига бити, да све то извршим.
 „Сада ћу ти да вјерујеш, главом знака дати,
 „од мене је то највише међу Боговима
 „обиљежје; а не да се патраг поврнути
 „без преваре, мора бити, када главом махнем.
 То рекавши намигну јој мрким обрвама,
 низ бесмртну главу божју власи амброзијске
 просуше се: затресу се главице Олимпеке.
 Иза вјећа разиђу се. Тада скочи Тете,
 са Олимпа свијетлога мору у дубину;
 а Диво се дома крену, блажени Богови
 устадоше са столица, оцу на суверете;
 дочекат га нико несмје, већ га сви сретосе.
 За тим сједи на престоље; али га је Хера
 упрежала и виђела, ће се свјетовала
 с њим, старине морског ћерка, бјелонога
 Тете,
 одма поче Кроневића, да грди и ружи:
 „О подмукли домишљане, ко је од богова
 „те с'вом вијећу чинио? Вазда ти је мило,
 „да кријучи судин, Диво, далеко од мене,
 „та, никад ми драге воље, што смишљаш
 не каза.“
 Отац људи и Богова њојзи одговара:
 „Не падај се, да ћеш мисли све дознат ми
 Херо,
 „и ако си моја љуба, тешко би ти било.
 „Што пристоји да дознадеш, то ћеш ти
 најпрва
 „од Богова и од људи чути и дознати,
 „ал' напоје од Богова, што сам наканио,
 „о томе ме немој питат, нити истраживат.“
 Госпођа му на то збори, волоока Хера:
 „О најстрашни, Кроневићу, какву ријеч
 рече?
 „Нити тражим, ни иначе сувише те питам,
 „већ у миру одлучујеш, све што ти је драго.
 „Но сам ти се сада јако, Диво, уплашила,
 „да ти није ријечима срце опчинила,
 „мила ћерка морског старца, бјелонога Тете;
 „до тебе је јутрос сјела, кољена грлила,
 „чини ми се обећа' си, да ћеш јој Ахила
 „почастити, а код лађа многе сатријети.“
 Одговара њојзи Диво, што збија облаке.
 „Несретнице, све ли слутиш, вазда ли ме

прежиш.

„Али ништа дознат нећеш и ако се мучиш,
„по све више мразиш ми се, грђе по тебека.
„Кад је тако, драго ми је нека тако буде,
„муч' на сједи, мојој рјечи немој се

противит,

„јер ти ништа помоћ неће сви Бози

Олимписки,

„кад ти дођем и силном те руком бити
станем.“

Тако рече, уплаши се волоока Хера.

Мучећ сједе, уталожиле срце своје тужно.

Сви су сјетни вишњи Бози у Дивове дворе,
ал' им Хефајет, славни вјештак поче

бесједити.

„Грдна посла и несносна, што ће сад да
буде,

„због смртнијех, кад вас двоје људи се
свађате,

„међ Божове потичете вику и узбуну.

„Часној гозби понестаће сласти и весела,

„како буде међу нама злоћа превладала.

„Ја ћу мајку свјетовати и ако је мудра,

„да повољи драгом оцу, да је онет Диво

„несрамоти, а и нама да гозбу не мучи.

„Кад би хтио, могао би Диво Громовниче

„са столица стровалит нас, јер је много јачи;

„но га мајко слађанијем омекшијерјечима

„одма ће се Олимпијац нама ублажити.

Тако рече, па поскочи и пехар двогрли

мајци пружа и овако њојзи проговара.

„Трпи мајко и уздрж' се и ако си тужна,

„да не видим, с те бије, јер ти јадан небих

„тада ништа помоћ мога, и ако те љубим.

„Тешко се је Кроневићу богме противити;

„пријед једном, када скочих, да те браним

мајко,

„за ноге ме шчена Диво, па ме с прага
баци;

„читав сам ти дан падао, а кад сунце зађе,

„на Лемну ти панем мајко, готово без душе.

„Сињђани ме сломљенога туна његоваше.

Тако рече, насмјешиле се бјелорука Хера,

и смјешек се прими пехар из синовље руке.

Тад он поче слатки нектар из чабра да
точи,

па га служи с десне стране свим Бозима
редом.

Грохотом се насмијаше блажени богови,

кад виђаше Хефајета, ће по кући рамње.

Вас данак су благовали, доклен сунце зађе,

свега бјеше часној гозби, што срце жуђаше.

Уз предивну лијеру је ударао Фојбо,

слатким гласом измјенице пратиле га Музе.
Кад сунчана свјетлост сјајна у море утону,
тад пођаше да спавају, сваки своме двору,
што је сваком саградио, разборитим духом,
славни Хефајет, који рамње на обије ноге.
У постељу леже Диво, вишњи Громовниче,
ђено спава, кад га санак слађани савлада.
У њу леже, а уз њега златотрона Хера.

„Свети Сава“ Никанора Грујића.

К р и т и ч к а с л и к а.

Од Л. Томаковића.

Владика Раде и Бранко Радичевић били су већ дали нов чисто народни правац ерпској умјетној појезији. Уз тај правац пристаје и Јован Суботић, који је био отпочео свој рад под упливом, онда владајућим, Лукијана Мушицког. И тијем правцем ерпски пјесници из Подунавља и преко Велебића еријетају се и једначе са дубровчанима: Медом Пуцићем и Матијом Баном, том копчаком између старо-дубровачке и ново-ерпске књижевности. Отпочиње нова доба књижевно са Јованом Илићем и Ђуком Пенадовићем, са Змајевановићем и Ђуком Јакшићем, са Каћанским и Лазом Костићем. Али овоме колу припада и трећи послѣје Мушицког и Његоша митроносни пјесник ерпски Никанор Грујић, у посљедње доба познат у књижевности под именом Срб-Милутина; што више, у томе колу он одлично мјесто заузима.

Сарајлијна Србијанка и Његошева Слободијада, неке Бранкове и неке Суботићеве ерпске пјесме, па Пенадовићев Дојчиновић Војин, Пуцићева Карађурђевка и Јакшићева Невјеста Пивљанина Баја, — сви ови производи ерпске појезије наше уступају првенство Светом Сави Никанора Грујића. —

Прва Књига овога сјејева изашла је на свијет у Карловцима 1861 у XXVII пјесама у четрнајесторцу везаноме. Пошто је ова књига већ ријетка и мало позната, ја ћу покушати, да кратким њезиним изводом упознам моје читаоце са основом као и са израдом овога дјела пјесничкога. Ево тога извода:

У сјајном Двору силеног Немање Стевана — Гостију све више сваког бого-

ветног дана. — Броја им нема: слежу се од свију крајева, — Ко трепти у злату, ком и мач у руци сева. — Полазе то ново царство, с царем се познају, — И траже обране, ил' му завет мира дају. Свирају свирке и песме певају јунаци, — Младеж води коло, зборе око кола старци. Немања вољан угађа сваком у свом Дворцу, — Ал' понајвише Мирону, чудном светогорцу. — Калуђр мудар, одгајен у божијој књиги, — А прошо земље на вешт и свакој људској бриги. — И дух му свести из речи и очију сева, — А носи свете монити и крет од часнога древа. Ето Жупана где језде из мали области, — Што су биле у Божијој па њивој власти. — Властели потегли да власт Немањи предаду, — И њега за главу целог народа признаду. Немања слуша, с властеља очију не скида, — А мисли, како од јада себе да извиди. — Тишти га, што је морала пасти крвца многа, — Док се извело јединство и садашња слога. — Где врело срце под тугом у потаји јечи, — Ту нема краја ни лека без суза. — Немања је властан из стола од сувога злата. — На пада редом једном и другом ока врата, — Ког грли к врелом срцу, ког грли и целина. — А сузе теку, к'о кад се мила гроб прелива. — И разви се с душа магла, што је била густа — Ал не мож' нико од суза да отвори уста.

У сјајном Двору силеног Немање Стевана — Сјајности све више сваког боговетног дана. А вију се око њега три зелена бора, — Сва три су висока, сва три поносити створа. — Једри к'о сам тресак, па све своје вите гране — Ил' дижу к небу, ил' шире на све четир стране. — Цветало по Двору цвеће од царски милина, — И три једнолика крина једнаки висина. — Једнаки и по лепоти и по свом мирису; — Немања сам зна по свему једнаки да нису. — Стеван и Вук и Растко, три Немањина сина, — Сва три стасом ко три бора, душом ко три крина. Отац све љуби, ал' Растка ко очи у глави, — Ко мајски цветак кап росе, кад зора запливи. — А мајка му тена, често мила ради виче: — „Ти'ш бити сунце свом роду, материн мезимче!“ — И браћа се пазе лепо, и лепо се друже, — Један другоме у свачем драгом душом служе; — Ако ли један другоме

кад кад што и скриви, — То Растко тако расправи, да му се свет диви. Стеван се рве са Вуком и камена меће, — По који пут и омашке, ал' с рамена чешће. — Сад се пресвлаче и бојном тканицом се пашу, — Па копља сјајна међу, ил' добре коње јашу. — Ал Мирон пред Двором — Смотрио Растка где рани гладне, пои жедне, — Облачи наге, и царски теши већ све бедне. — Скрушен Мирон на скрушеног Немању сад гледну, — Па га пита „је ли просто, да речем још једну?“ — Ко самим мачем влада, тог слуша робље мача, — Што не чини зла, где види, да је снага јача. — Понире тек ту зло, ил се на вреду загуши, — Застаје кад што од стра', ал никад не засуши! Ту треба и мач, ал свесне требају и речи, — Да се од јадне рђе тај јадни свет излечи. — Ти стрениш, не знаш, ко да да таме светлост вишу, — Чије л ће речи с народа те јаде да збришу. — Растко ће твој да омили роду светлост вишу, — Његове ће речи с рода тму зала да збришу. — Бог је Давида најмлађег позв'о од оваца, — Да стоји над браћом и над мложином отаца. — Без Божије није, што и ти ко најмлађи владаш, — И ето како ту владу и пред Богом правдаш, — Па што и теби ни ма коме другом смета, — Да предаш и ти власт сину од Божијег света? И „с Богом!“ „с Богом!“ неста га, већ остави Дворе, — И на Немањиним челу наређане боре. —

Немања преминула сетно Миронове речи, — Што кажу, да народ сам мач од рђе не лечи. — Што му мезимцу и преко реда власт наричу, — Од њега му светлост племену и земљи обричу. — Та то је Божија воља, што ми светац каже, — Све је васује и залуд, ништ ту не помаже. — Морају красити земљу цркве, манастири, — Где ће се грешан у Бога с вечношћу да мири. — Растково до воље Божје мора бити царство, — Да се одузме таме над светом господарство.

Кад је Немања то Растку саопштио, Растко сав протрпу, па самоће тражи, да се прибере. Ноћ наступи. — Растко се бори, крши и ломи свакојачко; долази му на ум, да се са престола могу по вољи добра дјела чинити. Ко ће од те мисли, да се обрани? И она прија души Растковој. —

Кад чекаш у тами, да ти сунце скоро сине, — А место сунца месец се тек на небо вине. — Одлаве ти нешто срцу, што видиш и њега, — Нит се сећаш у тренутку првом другог чега. — Ал кад озеб'о по равњу јездиш сирам месеца, — А равњ ти пута више и више одсеца. — Месец нит светли к'о сунце, нит икако греје, — А студен ветрић све већма око тебе веје. — Онда тек видиш, да ни пун месец није сунце, — И скупљаш на себи сукно и ја ћеће рунце. — Ил' кад се навуче магле прамичак на лађу, — А пловци кроза њ звездицу уоче и пађу, — Задовољни са зрачицом, што им она шаље, — На радо по њој и пут свој управљају даље. — Ал кад маглену плахоту зрак изнад њи разбије, — И ведро небо безбројне звезде им развије, — Онда тек вичу: „гле куд смо са правца заишли, — Та није то наша звезда, за којом смо ишли!“ — То ти је царство, Растворке жеље куд су нагле; — Месец у тами, и звезда у прамену магле. —

Но то је било у првом тренућу. Он ће да бјежи из Двора оцина и род престола. А отац и мајка, браћа и другови?

Како да прежалим отца, што ме казни тако, — Да му огорчим све дане и тренутке свјетло? — Ал шта да чиним, кад је том његова воља, — Побожна свест свуд да јача и постаје боља!... — Како да оставим мајку! шта је она ноћи — Бдила док ме је узвела до садашње моћи! — Ал шта да радим, кад она још и сад ми виче: — „Ти'ш бити сунце свом роду, материн мезимче!“ — Жао ми је миле браће, Стевана и Вука, — Имаће они без мене, и ја без њи мука, — Ал шта да почнем, кад њи ћу горе да уцвдим, — Ако власт примим над њима и над царством целим?...

Још мисли на другове миле, мисли на сиротињу, како ће сузе за њим лити, ал' га сан савлада, и у спу андио утјешни и охрабри. —

Нестало борбе с намером, што је била нова, — Па му сад падају на ум Миронова слова. — У срцу му ко звук трубе арханђелске речи — И гласак сваки од ови Миронови речи: — „Један тренутак самоће у пустињи гд'вој. — Дан проведен у тишини о корици сувој. — де просто мислим и желим, што и рећи

могу, — Ту сам ја за цело ближи и себи и Богу.“ —

И Растворке потајно крену за Мироном. Изостављам живи, пластични опис пута. Али морам Бешена споменути, јединца славног жупана Растворке. Пјесник нам представља у њему младића славохлепног, саможивог, надутог, ког се све живо клони. Враћајући се таков с наука из Солуна кући својој, једва чекајући, да прије стане владати, наводи сву власт очину у Немањиним рукама, а оца на самртничкој постељи, који му оставља, да се освети. А Коса, коју љуби, не хоће за њ ни да чује. Те моли Растворку, непознатог младића, да ш њим остане, да му олакшава јаде.

Нећеш ли!... тако ми овог Релетиног мача! — И тако ми клетве, што је и од ове јача! — Ођу да спрегнем с паклом и с ђаволом клетим — И целом крштеном свјету грозно се осветим. —

У томе нас залаја у кршу, а Бешен за неом скочи. Растворку га пусти да по гори лута, па радостан, што га се опростило, иде даље пут Призрена. У Призрену еријета се опет с Косом, Драгинецом јединицом лијеном, с оном истом, у коју је Бешен заљубљен, а коју је МIRON намијењено њему. Цару за Царицу. Коса води младића путника на конач госта старом оцу. У њему Коса осјећа намјењеног јој Неманића, премда га не познаје; али Растворку јој не таји, куда је наумио, и оставља Призрен. А она се молитви посвећује и светоме посту — за с омен своме милом госту.

Растворку најпослије стиже Мирона у Солуну, гдје га је била бура задржала. Ал МIRON виђе Растворку пред собом, стаде му намет. Пита га, које га зло гони. — О свети оче, за што ме тако свег поразиле? — Та чисо мене из двора измамили врази. — Нит амо догнала беда моја нит ичија, — Већ сама Божија љубав, што ми души прија. — Она ме вукла и вуче и сад Светој Гори, — Да Богу служим о води и о сувој кори... МIRON га не одбија, али му говори: Светиња мож' чинити и у пустињи чуда, — Ал глас из пећине теже тек дошпе свуда. — Орао кад се на крили дигне у висину, — Лакше му зраке очију пробијају тмину... Светиња кад људма с вишег престола заблиста, —

Стаза јој к свакоме стоји готова и чиста. — За гласом њеним све иде, све се к њему слеже, — И виша света реч сваког за светињу веже. — Твој дух пун љубави, а љубав свести пуна, — Таквом духу доликује светла царека круна. — Ти мораш патраг свом оцу у наручја ићи, — И глас твој на владу таме са престала дићи...

Растко се на први мах диви овим Ми-роновим ријечма; па му каже, како га је андио у сну три пута храбрио на овом путу. — Несумњај ни ти, да је то пут Божије воље. — Којим ја течем за тобом на постничко поље! — Онај тренутак самоће у пустињи глувој, — Дан проведен у тишини о корици сувој, — Што таби боље, нег части царског двора, годе, — И мене вољна за тобом у пустињу воде. —

Тако

И Растко, и Мирон, и зрак, и море се смири, — Брод на морској пучини своја крила шири. — Валове сече, отима пут светог Атона, — А Растко на њему броди и прати Мирона.

На мору скочи буре, и омаглена Мирон умире, и Растко долази у Свету Гору с мртвим својим вођом, гдје му сабор отаца одређује наредије миро-новог брата, старца Харитона за оца на мјесто Мирона.

У исто доба и Кеса, у монашеству Петка, посвећује се молитви и посту. Ал Бешен тек почиње, да се свети, уништујући душу ђаволу, који му за то даје слуге паклене, да га служе. И ове слуге паклене предводе потјеру, коју Немања пиље за Растком. Но када стиже у Свету Гору, наводи мјесто Растка монаха Саву. Још паклене слуге подижу оружану чету солунског господара, да силом принуди светогорску браћу, да Саву удале; али не успијевају. Старјешина светогорски сазивље сабор свих отаца, да одлуче, што ће Немањи одговорити, који тражи свна; и оци одлучују, да сам Сава оцу пише, да га умири. И овим писмом завршује прва књига овога епоса.

* * *

Ја сам хотимице из почетка наводио саме ријечи пјесникове, да га читаоци боље упознаду. Али ми се чини, да би требало још, да које мјесто наведем, које га боље

карактерисне. За то ево још један примјер, како пјесник описује предјел: Далеко, далеко даље од Призрена града, — Где нема живе душе, ни за душе зграда. — Брдине и горе саме, и у њима драга, — Којој се не зна ни врата, ни од врата прага. — Око ње стене, свака је, као вечност седа, — У њој језеро, на ком се сунце не огледа, — Над језером еутон вечни, у ком и зрак дрема, — А под језером, незнаш, дна има л ил га нема.... — Кад и кад ветрови узгредицом дуну, — Кад и кад само капљице из облака суну.... Једино врелце под стеном што се увек миче, — Ал' скоро онако, к'о што стручак травке ниче. — Не зна се ни течели, а нит шуми, нит жубори, — Ко да је и оно нека тајна у тој гори.

Па овај опис буре на мору:

Пивољан ветар у једра све то јаче дува. — А Милеш будни на крми само правац чува. — Одмиче брод на пред, мислиш, по води не мили, — Већ над њом лети по зраку ко тига на крили. — Нестало је већ одавва села и градова, — Неста већ сад и највиши гора и брегова. — Небо се склони над бродом и поклопи воде, — А воде саме небесне подупиру своде. — И пита се нинта до неба и мора и брода, — И ошамућтамо изгледа од тог свога, ода...

Од једном Милеш с крме виче:

„Пуши се пред нама море, и небо се мути, — А чудан ветар за нама бури се и љути. — Да Бог да, да се окрене све на добро наше, — Ал' страшна су то знамења, и страшно ме плаше!“ — И у том часу над бродом мрак мркли се стинте, — А друштво... к'о да насрну враг да своје иште, — Онеми од стра', нечујеш ничијега гласа. — Море се замрси... нест браздави таласа. — С вилинским колом тару се вражије олује, — Под колом хуке и буке из вртлога брује. — А вртлози, к'о прождери зијају и кине. — Пуцају стежке под јадри... броду ребра шкрипе. — На јад се све испрекида... и све се засука. — Весла се ломе... веслари да свисну од мука. — Милеш на крми без моћи... а никог у свести. — Још један бар... па ће се сва брвна разтрести! — Брод се угиба, окреће, и врти на заушцу. — Што није пало, то пада... даје Богу душу. — Нит види, нит чује, нит зна један за

другога, — Пропаст је ту, а невиди нико краја свога.

Па како описује Бешена!

На сред пољане бор, ком се дижу горње гране, — Мислиш, за сунцем у небо поћи да се кане. — А дољне бацају сенку по зеленој трави. — Растку се чини, што види, да није на јави. — „Откуд то овде!“ диви се пољанином створу, — Диви се створу а ближе примиче се бору. — Кад тамо ал у дебелом ладу неко лежи, — Незнаш, ил чама, ил је пао у сан тежи — За клубук задео киту од китнасти ружа, — Сив му се огртач шири и до пете пружа. — Пуцста златна држе се о свилени конци, — Свеза од злата, и златом везени запонци. — Блиста се поред њега мач до сјајни корица, — А уз мач лугањ за стреле са пет тетивица. Растко га гледа: све му је, к'о у горског звера, — Ил као у оног, који убити се смера. — Коса му стрши, очију мутни и кржави, — У лицу тамном изгледа к'о зеленбаћ прави. —

Даље Бешен овако себе представља:

..... С жељом, што никад не зна, шта је доста. — Што се по целоме свету свуд у накрет стере, — И где је сласти светске сама да побере. — И што се ничим и никад не мож да зајази, — Ко да је вавек све сами разацињу врази. — На сваку саветну речцу букнем као пламен. — И сваког пута срце ми тврдне као камен. — Ко ми је ласкао, да сам од свакога бољи, — И увек само мојој се удварао вољи. — Тај ми је био по ћуди, ал' никад у груди. — На сад и сам суди, шта сам вредио код људи.

Како ли описује, што је било!

Једном уочим, где у двор светогорац дође, — А света радост, к'о муња, кроз све живо прође. — „Ево нам светца Мирона!“ отац вољан виче. — Отчева радост, помислим, и мене се тиче. — Отрчим к њему, и видим старца седе браде, — Припанем к руци, да ми он свој благослов ладе. — „Да си ми благословено, вели, мило чедо, — Богте свуд оком милостивим пратио и гледо!“ — Благослов његов био је к'о глас са небеса, — Колико речи, толико за мене чудеса. — Тог светца од старца, и те светиње од речи, — К'о да је сишо Дух свети да грешнике лечи. — Кад слушам

мудрост његову и гледнем му очи, — Помислим, да стојим према оној светој плочи, — На коју је Бог написао вечне заповеди, — Да их све људство и слуша и очима гледа. — Укором светим посипа светеску вреву чилу, — А слади отцу тишине и молитве силу. — И чим он почне о светом животу да збори, — А чудан огањ у мени с места се разгори. — За тим животом и моје срдце се разблуди, — А душа срдцу у томе предњачству одсуди. — И што је тајом у мени клијало и никло, — Овде је путе к светлости и растењу свикло.

Хоћете ли још видети растанак Немањиних слуга са Савом?

По овим речма ућута, к'о да му глас сушта, — Гледну све редом, а тихо пропусти кроз уста: — „Сад мож'те поћи“.... И сви се покренуше с места, — И сваког даљег говора између њи нешта. — Мучки се дотичу руке Савине и расе, — А њег и себе сузама растаначким квасе, — И пођу напред... и опет застану... и стоје, — Ради би да кажу речма задње жеље своје. — Ал од њи свију некако и то с муком многим. — Једва је један Скоросав мого рећи „с Богом!“

Овакво вјерно, природно, пластичко описивање стварања правога умјетника. Мени се чини, да се ова пластика на неким мјестима може барабарити са оном Виргиловом у Енеиди!

* * *

Такођер има успоређивања класичних, каквих се налази тек у Илијади Омировој. Такво је оно успоређење Немање са храстом, ком вјетрови савијају и крпе гране, последије савјета Мироновог, да Растка на престо подигне: — На ко ветрови кад дуну са све четири стране, — И савијају и крпе једром расту гране; — А он им кадкад одшкрине и тек како коме, — Ал се и утврди боље још у подњу своме. — Тако сад слутње и сумње Немању салећу, — Срдце му муче и дух му ломе и окрећу; — А он се не миче с правца, нит се грешке боји, — Већ у намери својој још тврђи нег пре стоји...

Такво је ово друго успоређење

мирноће душе Расткове, пошто га је у сну аудио утјенио и охрабрио, са мирноћом природе поселије олује: — Кад грмљавина, виори, и олуја стану, — Облаци се разиђу а маглуштине нацу. — Обичне сунчане зраке лепше нам се чине, — И оживе, што је од стра' пошло већ да гине. — Та: о тај лени сан прија сад Растковој души, — Што јој и сумња и слутња ројеве утуши. — И крпи ју, да се земне сјајности снебива, — а му срце од чисте радости прелива!

Такво је ово треће, гдје пјесник нам представља Растка, пошто је чуо Мирона, који га је из Солуна дома враћао: — Па као онај, што сметом прти без крпаља, — Пане, дигне се, корачи, и опет се ваља. — Тако се сад и његов дух љуља на све стране, — Јер су те речи за њега снегови и слане.

Таква су многа друга, што овај епос красе и све му важније моменте боље истичу.

* * *

Да се боље може опијенити пјесник, навешћу још ову његову химну гробљу: Гробља су била и биће свестица за људе. — Што право о свом животу и о смрти суде. — Светиња за оне душе, које су у свести, — И знају, да ће и оне свој пра' у гроб стрести. — И немож' нигде као сузе жалости да прија, — Ко онде, где милост лежи и почива чија. — Из милог гробља устају народу године, — Што га у часу за славу предака обчине. — Без славни гробова нема — гласа за њег нема, — Што би га звао на светлост, кад у тами дрема. — И као што сунце испод земље небу светли — И онда, кад глуво доба оглашују петли. — Тако дух предака испод груде и из раке, — Вредноме потомству шаље славе своје зраке. — Што више славили костију по гробови лежи, — Све даље од потомства им паучина бежи. — Гробови казују славу, што је земљом прошла, — Казују и путе к слави, што још није дошла. . . .

Све мисли и осјећања сродна онима Фошколовима у славној његовој пјесми О Гр о б о в и м а ; све мисли и осјећања, која нам откривају великога пјесника.

* * *

О јасноћи и лакоћи, о снази и узвишености стила, као о љепоти језика, није ми се потреба задржавати, пошто сам толико комада из овога епјева нарочито овдје навео. У томе погледу не знам надмашује ли који други наш аутор Никанора Грујића.

Ни о важности и срећном избору предмета не треба ми говорити. Пјесник није могао знаменитијег јунака наћи у цијелој народној историји, да му живот и дјела, и прилике, у којима је живио, у једну цјелину опјева.

Инак је такав епјев тако хладно примила критика, да је та хладноћа убила вољу пјесникову, да га доврши, или бар, ако га је довршио, да му другу књигу изда на свијет! И данас се мало гдје налази такво дјело пјесничко, и мало га ко познаје и још мање спомиње! А узрок томе не бих знао наћи, ако не у ондашњем рату за Вуков правонис; јер је „Свети Сава“ печатан старијем правонисом, премда му језик не уступа у чистоћи и богатству Бранковом језику.

Био узрок који му драго томе досадашњем немару нашем, књижарници ће наши учинити патриотско дјело, приредивши друго издање прве књиге овог тако ли сноп епјева, на коме се и старо и младо може књижевним и узвишеним мислима и осјећајима.

А ако се нашла друга књига међу посмртаци пјесниковом, напљедници његови учинили би и патриотско и дјело пјетета према пјеснику, када би је пружили народу, да ужива у цијелом епосу и да се ш њим поноси.

Мом цвијету.

Какву пјесму да ти пјевам?
Да ли пјесму о љубави?
Са чим ли ћу да те сравним,
Мој цвијете преубави?

Да си анђо То су дуси,
Што с' небесним сферам вију; —
Земља небу не би т' дала
За најљепшег измеђ' свију. —

Да си вила.... Шта је вила? —
Кад поред ње ти би стала,
Ти би е' вилом, а она се
Више вилом не би звала.

Да си зора.... Шта је зора,
Кад јој зраци лик позлате? —
И ту чарну невјесту би
Сунце радо дало за те...

Да си цв'јеће.... Шта је цв'јеће? —
Пуцуљ руже да те види,
Увес би, јер пред твојом
Љепотом би, да е' постиди. —

Ти си анђџ, ти си вила,
Ти си зора, ти си цв'јеће! —
Другим цв'јећем срце моје
Окитит' се никад неће!...

Ж. Д.

Бацу Драгојеву Дрекаловићу.

Неки зборе, да си мртав
И да у гроб леже!
Други веде: да ти не ћеш
Умират витеже!

Неки кажу, да си мртав
И већ друго ништа!...
Други веде: не умире
Соко од бојишта.

Неки каже, да си мртав
И све с тијем скида!...
Други кажу, споменик ти
Треба да се зида!

А „јунаках цар“ говори:
„Ви браћо његова,
На гроб Бацу изрежите
Ова српска слова:

„За Српство борбе
Има си доста,
За то ти љубав
Србинска ошта!“

Р. Ц.

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Ђевојка и прстен. *)

(Из збирке Вељка Радојевића).

Иза града Цариграда
Вода извире.
Ту долази млада мома
Воде узимље.
Мирко јој се с града баца
Златном јабуком:
„Узми, момо, ту јабуку, —
Бит' ћеш за мене“.
Проговара млада мома
Искрај водице:
„Нит' ћу тебе нит' јабуку,
Нит' сам за тебе“.
Иза града Цариграда
Вода извире.
Ту долази млада мома
Воде узимље.
Мирко јој се с града баца
Златним ђерданом:
„Узми, момо, златни ђердан,
Бит' ћеш за мене“.
Проговара млада мома
Искрај водице:
„Нит' ћу тебе, ни твој ђердан,
Нит' сам за тебе“.
Иза града Цариграда
Вода извире.
Ту долази млада мома
Воде узимље.
Мирко јој с града баца
Златним пртеном:
„Узми, момо, златан прстен. —
Бит' ћеш за мене“.
Проговара млада мома
Искрај водице:
„Узећу твој златан прстен —
Ја сам за тебе!“

*) Оваквих пјесама, што женске пјевају, има доста по примор у. Ми обраћамо на њих особиту пажњу купљача народних умотворина. Истина је да има народних умотворина по свима нашим листовима побилежених, те купљач не зна, да ли је која побилежена или није. Али у овом случају боље је и десет већ штампаних побилежити него једну нештампану пропустити; тијем више, што се може третирати која варијанта много боља од прве.

Књижевни преглед. *)

Друштво Светог Саве издало је у Биограду, кондем прошле године а разаслало с новом годином другу књигу свог Браства, у којој уз друштвени рад долазе ови чланци: 1. Заклетва, превод с француског; 2. Краљица, српски народни обичај од П. В. Подовића; 3. Призрен, од архим. Саве; 4. Душан, трагедија од М. Цветића, I чин; 5. Зиданье Високих Дечана, српска народна пјесма; 6. Гроб царице Јелене, путничке биљешке П. Срећковића; 7. Деведесет и девет Радована, по народној причи од М. Ђ. Милићевића; 8. Колашин, приједјел и племе у Херцеговини од Н. Дучића; 9. Цар Сулејман узимље Будим, народна пјесма мухамеданских Срба; 10. Хришћанска поука, од протосинђ. Фирмилијана. — Цијена књизи 2 динара.

Најважнији је чланак архим. Саве, који нас упознаје са данашњим Призреном и његовом околином. Ту се опширно говори о планинама, равницама, водама и путовима, који у Призрен воде. У Призрену има 26 цамија и 17 мухамеданских школа за мушкуча и 9 за женску дјецу, једна богословија (арабија) и једна као војничка пимказија. Православни Срби имају три цркве, од којих су једну, коју је подигао краљ Милутин, присвојили Цинцари, којих има преко 150 кућа. Има 30 година да су Срби почели градити величанствену нову цркву су три олтара, која ће брзо готова бити. А по споменицима и предању до шеснајестог стољећа било је у Призрену 12 цркава а у околини 365; сада једва да има 20, у којима се служи. У околини су два манастира: Св. Марко и Св. Тројица. Срби имају потпуно уређену основну школу са четири разреда и једну богословију са три разреда и једним приправним разредом. Цинцари имају једну мушку и једну женску школу, у којима се предаје грчким језиком. Ту је и катедра православног Митрополита, чија се власт простире на западној страни Шаре до Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе и Јадранског мора. Пошто се укинула српска патријаршија 13

септембра 1766, остали су Срби дуго без владика и попова па се тада преко 200 села на југозападу од Призрена истурчише. Римокатоличке вјере Арбанаси имају једну цркву и једну школу, у којој се италијанским језиком предаје. Ту је и столица бискупа католичког, који има под својом управом седам парохија а душа једва 2000 са овим заводима: 1, папски колегијум за образовање клира у рукама језуита, који се издржава аустријским трошком; 2, реалка у рукама францискана, коју такођер Аустрија издржава; 3, провизорна мисионара; 4, ораторијум у свези са свима парохијама; 5, у свакој парохији имају по једног старјешину из реформираних Св. Франциска, који се о духовним стварима брине; и 6, још имају неких девет мисионарских штација. — Призрен ће бројити у све 30.000 станов., међу којима биће око 1.500 кућа православних. Ту се говори српски, турски и арнауцки, али је српски сваком најбоље познато. По нешто се и влашки говори. Грчки и италијански нико не зна, и ако римокатолици и Цинцари предају својој младежи у школама на та два језика. — Дућана има у Призрену преко 1.200. Занатлија има највише табака (који строје кошке), пушкарара и терзија. Прилично се и свила израђује, за мало што није као у Баковици; а особито се израђују ту сребрне ствари, као у Пећи, одакле се изнесе у Беч и Цариград, а нарочито се гради све што треба за Султанов двор. Трговина и занати су већим дијелом у хришћанским рукама. — Призрен и његова околина је изванредно жупна и богата сваком храном и воћем, особито изванредним вином. Ријеке су богате пастрмом (трutom). Али изнад ове жупе и питомине подижу се према југоистоку шарпланинска брда, која су кад и кад тако покривена снијегом за пуних шест зимних мјесеца, да су непроходна, те прекидају сvezу између дримске и вардарске долине. На први мах рекло би се, да је Шара планина српски Сибир; а она је права српска Швајцарска, пуна богатих села. Особито је богата пашњацима. Туда љети пасу стада до и по 20.000 оваца, која зими своде у низину, гдје нема снијега, покрај Бијелога мора у солунска поља. Шарски је сир на гласу у цијелој турској царевини, и разноси се особито у

*) Под овим прегледом приказиват ћемо све књиге, које нам дотични издаваоци ушпиљу, као и листове, које у замјену успримамо.

Цариград и Мисир. Чувени су и дебели шарски овнови, од којих је вуна врло фина, која се износи у Пешту и Беч, а овнове гоне у Цариград. — Призрен је срце балканског полуострва, жељезничким путем удаљен само десет сати од Солуна, а готово толико од Биограда, Софије и Сарајева; кад се дримском долином пробије гвоздени пут, ето га одма на полуострво грчко и италијанско. — Већ са саме ове радње архим. Саве, заслужује ова књига, да се набави, премда би требало, да је цјења, као књига, коју једно просвјетно друштво издаје за народ.

Штампарија Браће Јовановића у Панчеву издала је на свијет концем прошле године другу књигу Народних Свечаности, што их је сабрао и описао пок. Вук Врчевић. Овој је књизи потпуни наслов: Помање српске народне свечаности, уз мимогредне народне обичаје. Сабрао по Боки Которској, Црној Гори и Ерцеговини, и уреду описао Вук Врчевић. У свом предговору заслужни овај и достојни ученик свога великога имењака вели: „за овеј дочити ријеч нашег неумрлог старине Вука Караџића, кад је рекао, да је у Ерцеговини један народ од три законна, наставио сам на крају ове књиге главне свечаности, обичаје и весеља, која и данас код ерцеговачки Турака постоје, судећи да ће за многе читаоце занимљиво, а за неке сасвим ново бити“. Ево садржаја ове књиге: Часни пост, Лазарева Субота, Цвијети, Благовијест, Ускрсење, Источник исцјеленија, Бурђевдан, Спасовдан, Видовдан, Ивањдан, Илиндан, Томиндан, Лучиндан, Водокршење, Задупина Субота, Дернеци или Сајмови, Литија, Бабине, Умоба или моба, Косидба сијена, Хајка на вукове, Ђевојачко весеље, Ђевојачко прело, Веселе млади момака, Задружна задужбина, Бијеле и месне покладе, Турске народне свечаности и весеља уз најглавније обичаје, Турски закоњаци, Дервиши и Дервишане. — Говорећи о сајмовима наводи најзнаменитије овај у Острогу на Тројичиндан код Св. Василије, и у Котору на дан Св. Трифуна, те се највише ту и зауставља, премда и то мимогред, јер

ко би бап ове двије свечаности описао, испунио би цијелу књигу. Такођер мимогред се зауставља код литија или управо код крста, који обичај особито у Боки чека још да се опише и проучи како треба. На сваки начин књига је врло занимљива а и врло важна, јер отимље забраву многе обичаје народне, који се све више губе. Колика заслуга иде писца, толика иде и Браћу Јовановиће „као праве матичаре опћенародног ујаника, из којег на ројеве излијећу многобројне књиге, као прољетне пчеле из пунани своји улишта,“ које признање радо наводимо из предговора Врчевићевог.

Језик Вука Врчевића добро је познат; његова дјела би човјек читао само, да се напије оне сласти његовога језика. Према чисто јужном дијалекту он му је задржао и фонетику најчистију, тако пише: ђеца, шјати, шјекира, ђетносије, шњим и т. д., за коју фонетику требало би да наши стручњаци коначну реку: да ли да се њом пише или не, јер се онажа, да се у пракси све више употребљава, дочим се у теорији још није одобрила.

Још нам је мило, што можемо примјетити, да се врло мало штампарских погрешака налази како у овој тако у књизи, о којој смо прије зборили. То је прави напредак у нашој књижевности, који је одиста добра пошљедица онако погрешног најновијег издања прве књиге Вукових дјела. Ипак нам је примјетити између осталих ове важније штампарске погрешке, што су нам у очи пале: на стр. 11 мјесто поповца има бити попоња од попоњац; на стр. 108 мјесто маслиналири зачињају, има стати млинари, јер та ријеч маслинар није позната; такођер у ђе је што мјесто бабине треба да буде бабине, као што се и у тексту налази; а у предговору мјесто уљиште треба да стоји улиште.

(Српски листови). У Н. Саду изашла су три броја „Јавора“. Први број доноси пјесме од Војислава и од А. Гавриловића; приповијетке од Абуказема и од В. Милана Марина; научне чланке „Дарвин и Хекел“ од Доброслава Ружића и „Конопља или кудеља“ од Моја Медича; „Бранич српскога језика“ од Јо-

вана Живановића, и критику од М. Савића. Други број доноси пјесме од М. Шапчанина и Алексе Шантића, наставци горњих приповједака и научних чланака, и критику од М. Петровића. У трећем су броју: пјесме од Вл. М. Јовановића и од С. Јов.; горњи наставци, и почетак превода Историје Руске књижевности са особитим обзиром на новију књижевност, што ће нам добро доћи. „Јавор“ је ове године ступио у своју шеснајесту годину. — „Глас истине“, лист за црквене проповиједи, хришћанску поуку, духовну књижевност, животописе, старине и православне црквено-народне потребе, који излази у Н. Саду под уредништвом Саве Петровића, ступио је у шесту годину првим бројем ове године; такођер „Стармали“, шаливи лист, који уређује Змај Јован Јовановић, с новом годином уљего је у дванајесту годину; а „Невен“, обљубљени дјечиј лист у десету годину; сва три издања вриједне штампаре А. Пајевића. — У Сомбору је „Голуб“, лист за српску младеж уљего у једанајесту годину врло добрим и богатим садржајем. — Политички листови задарски „Српски Глас“ и загребачки „Србобран“, који вазда доносе занимљиве књижевне подлиске, такођер су почели од нове године и даље излазити. „Српски Глас“ је донио у три прва своја броја врло занимљив подлиски под насловом Султан Јаја или ти Александар Конте Црне Горе, као прилог за историју источног питања. Ово је сасвим нова личност, која се појављује у историји седамнајестог вијека на балканском полуострву, и која ће на себе привући пажњу свих српских историчара.

УМЈЕТНОСТ.

(Млади српски умјетник) Ј. Иванишевић, родом с Цетиња, који сада у Прагу учи музику, издао је три нове своје композиције под овим насловом: **Љубичице српских гора**, или три пјесме за један глас уз пратњу гласовира: 1. „Кажи ми, кажи“; 2. Сећање; 3. „Ала је леп“... Може се добити: У књижарницама Валожића у Биограду, Б.

Поповића у Новом Саду, Хартмана у Загребу, Едуарда Валечког (Valečky) у Прагу и у Милану код Stabilimento Ricordi. Уз српски текст пјесама долазе преводи чешки и италијански: Тако су композиције ове удешене, да их пјевају три народа и то поред српскога два најмузикалнија: чешки и италијански. И ми смо већ у стању донијети чешки суд о овим композицијама, што је у прашком „Hlas Naroda“ написао чувени чешки музички критичар г. Новотни. Ево тога суда од ријечи до ријечи: „Ј. Иванишевић је родом Црногорац а сада врши у нашем мјесту музичке студије код музичара мистра Фибиha. Три пјесме, које млади југославенски компониста јавности предаје, јесу занимљиви доказ његове досадашње композиторске технике са потпуном самосталношћу у изразу музичком. Мелодијска страна свију пјесама јест вјерним огледалом српске народне музике са свима особинама у ритму, колоратурним укусима и типичном завршетку на доминанти хармоније. Све ово на први мах изненађује; но кад се на њих чешће повратимо, навикнемо се на њине лепоте и чисто нас занесе многи одломак, врели полетни израз мелодије. Прва је пјесма на ријечи од Змаја, одликује се слободним и мјестимично полифоничним начином пратње. Друга је на ријечи од Миленка, гдје је пуно жара мелодијског изражено, што се истиче особито у њеном средњем дијелу, а у трећем дијелу пак развој модулације. Посљедња пјесма је као и прва на Змајеве ријечи; има лијепу и течну мелодију са сасвим акордском пратњом. Ове пјесме изискују особитог сјенчења при извађању и препоручујемо их наклоности“... и т. д. С овим судом потпуно се слаже и наш стручни извјестиоц, те желимо, да се што више рашири мирис ових „Љубичица српских гора“ по нашем народу, куда влада мирис цвијећа туђих гора. А младоме умјетнику честитамо успјех и нека му је фала, што се држи „српских гора“ и што им тако цвијеће његује.

Од композираних пјесама доносимо само прву са дотичним преводима:

Кажи ми, кажи,
Како да те зовем;

Кажи ми какво,
Име да ти дам.

Хоћу ли рећи:
Дико или снаго?
Или ћу: лане,
Ил' моје благо?

Хоћу ли душо,
Или моје драго?
Кажи ми какво,
Име да ти дам!

Све су то мила
Имена и лепа,
Којима Србин
Своме злату тена.

Ал' ја бих провео
Читав један век,
Тражећи лепше,
Дичније и слађе —

Милије име,
Што још не чу свет,
Да њим назовем
Мој румени цвет.

Pověz mi pověz,
Jak bych tě nazval;
Pověz mi pověz,
Jake imeno bych ti dal.

Mám li ti říci
Pýcho či sílo
Anebo; lanko
Neb' moje blaho?

A nebo duše,
Či dobra vůle?
Pověz mi pověz
Jaké imeno bych ti dal.

Vše jsou to krásna
Jména a nězná,
Kterimi Srbín
Svoje zlato laská.

Však ja bych ztratil
Třeba celý věk,
Hledaje lepší,
Pyšnější, sladší,

Milejší imeno,
Jake neznal svět,
A bych jím nazval
Svoj rumeni květ.

Dimmi o dimmi,
Come chiamar ti;
Dimmi o dimmi
Qual nome der a te.

Deggio dir forse:
Anima, cuore,
Angelo, bene,
Letizia mia?

Deggio: delizia,
Imenso bene?
Dimmi qual nome,
Dar a te degg' io?

Son tutti nomi
Teneri e belli,
Coi quali il Serbo
L'amata adorna.

Io un secolo
Pensar vorrei,
Onde esprimermi
In tali accenti,

Come nessuno
S'esprime ancor;
Sarebbe allora
La mia bella adorna.

КУЛТУРНЕ БИЉЕШКЕ.

(Светосавска слава у Црној Гори). Послије свечане архијерејске службе у овдашњој манастирској цркви, Његово Високо-преосвештенство г. Митрополит Митрофан са свештенством, са свим ђацима основних школа, гимназије и богосавско-учитељске школе, и са свим народом, што је био на служби Божјој у Цркви, кренуо је у правој литији пут лијеног здања основне школе, гдје је у присуству министра просвјете г. Јована Павловића, многе госпoде и свих ученика и ученица осветио водицу. Послије овога светoгa обрeдa учитељ г. Павле Попо-

вић, говорио је о Св. Сави, па су ученици и ученице отијевали народну и светосавску химну, са још неколике пјесме, и николике издекламирали на опће задовољство. А у вечер је био свечани састанак у Читаоници Зетскога Дома, на коме је уредник овога листа предавао о „Св. Сави“, спјеву Никанора Грујића, из кога предавања доносимо главно у овој свесци „Н. Зете“. Сврха му је била, да докаже, колика је штета била народна, што је оно велико српско исељење под Патријархом Арсенијем напустило нашу „старину милу“ арнауцком елементу; толика да је корист отуда укупном Српству дошла, јер се у новој отаџбини оних српских иселеника, гдје су нашли још друге своје браће као старосједиоце по Сријему, Бачкој и Банату, заметнула новија књижевност и просвјета српска, која је зауставила туђу просвјету са запада, која је Српству пријетила. Ту је предавач поред умних трудбеника на томе пољу споменуо и народне добротворе. „Да, господо, диван је то приказ та читава војска народних добротвора у негдашњој Војводини српској, коју предводи бесмртни Сава Текелија, чија велика задужбина данас слави у Будим-Пешти своју педесетогодишњицу, и има је рашта славити, јер ево се навршило педесет година, како одгаја и науком оружава младе Србе, те их по народу шиље, да га служе и да му о користи раде. Благодарност ми налаже, да овђе напоменем, да сам и ја један од тих Текелијиних питомаца“. Присутни су се одазвали бурним усклицима у славу ових народних добротвора српских. Па је предавач прешао на главни предмет, истикавши једнога умнога трудбеника из оне колијевке новије књижевности и просвјете српске, митроносног пјесника Св. Саве, вриједнога Срб Милутина, Никанора Грујића, као најбољег епископског српског пјесника његовога доба. Присутни су одали дужну пошту слављеном пјеснику одушевленим усклицима: Слава му! — На састанак су били позвани само чланови друштвени, међу којима је присутан био и Њег. В. П. г. Мимрополит Митрофан. — Такођер је по осталим варошима по унутрашњости прослављен овај свијетли дан српски црквеним обредом, сходним бесједама учитељским, и пјевањем и декла-

мадијом изабраних пјесама ученика и ученица. У Бару је на овој црквено-школској прослави било и Његово Височанство Књаз Никола са Свијетлим Нашљедником Књазом Данилом и Књазом Мирком, гдје га је предусерио један ђак мухамеданац, Цано Чобовић, овим поздравом, који вади-мо из „Гласа Црногорца“:

Добро доша, Господаре,
Још сам Српче мало,
Па и не знам, да ти причам,
Што би веће знало;

Ал' молитву знам подигнут;
И она је мала:
„Што смо сретниј од другогл,
„Теби Боже хвала!

„Хвала, што нам мимо цара
„Даде Господара,
„Да нам сијне ка'но сунце
„Из твојих њедара!“

Господаре, српски царе,
И из овог храма
Сунце сјаје на разгони,
Што наћера тама;
Српски царе, и ми Српчад,
За то мријет справни,
Кличемо Ти: живио нам,
Владаоче славни.

Пошто се програм прославе извршио, Њег. Височанство је наредило, да се сви ђаци новцем обдаре. На овој свечаности био је присутан и Пресвијетли Господин Архиепископ Барски Ш. Милиновић. — У Никшићу пак они родољубиви грађани на светосавској прослави ударили су основ фонду школске књижнице прилозима у износу од 240 фиорина. — Прослава скромна али достојна Слављеника!

(Педесетогодишњица Текелијанума). Срби у Угарској славили су ријетку свечаност на Савин дан у престолници угарској. Ове се године навршило педесет година, од како је велики српски добротвор Сава Текелија подигао у Пешти завод, познати Текелијанум, из кога је до данас изашло двије стотине и четрдесет питомаца, који су универзитетске науке свршили, и шездесет

полупитомаца, који су у овом заводу уживали стан, огрјев и освјетљење, слушајући универзитетске науке. Прави питомци примају још по три стафирина годишње у новцу. Од ових питамаца, који су сада у животу, најстарији је Василијан Петровић, владика бачки. „Кад год сам пролиставао матицу завода, — рекао је у свечаној бесједи надзорник Текелијанума, познати српски књижевник С. В. Поповић — у коју се биљеже имена свију питамаца, гроза ме је фатала код оних силних крстова, којима су обиљежена имена и сувише великог броја ранопреминулих честитих покојника, — туга ме је фатала и при именима оних питамаца, за које се не може да чује јесу ли и у животу; али су ми груди набрецале радошћу и поносом при читању имена оних питамаца, који стоје данас у првим редовима српске родољубиве интелигенције, те врше зафалним срцем радо и вољно аманет свога неумрлога добротвора, радећи на бољитку и напретку српскога рода у свима крајевима, гдје год нас има.“

Од ових питамаца били су похитали из даљег на свечаност доктори Љубомир Гадивојевић, Илија Вучетић, Светозар Димитријевић, Пајо Поповић, Пајо Јанковић, Тоша Недељковић, Мишо Димитријевић, проф. М. А. Јовановић, Ристо Телечки и проф. Б. Гавриловић, све имена позната из књижевности и из политичке борбе онамошњих Срба. А брзојавам су своје саучешће у прослави изјавили остали бивши питомци, између којих само са новосадске српске велике гимназије шљедећи професори: Савковић, Лекић, Матић, Милованов, Кречаревић и Бранчић, — све познати трудбеници на српском књижевном пољу. Из иностранства брзојавили су од бивших питамаца из Биограда др. Јован Туроман, професор на Великој Школи, и Мита Живковић, познати српски књижевник, а с Цетиња уредник „Нове Зете“. Још је стигло на свечаност много других брзојава, између којих од Велике Школе и од познатих ветерана на књижевном и културном пољу, Стојана Бошковића и Јована Ђорђевића из Биограда, од српског академ. друштва „Зора“ из Беча, од Српског академ. друштва „Србадије“ из Граца, од колегије више дјевојачке школе из Панчева, учитељске школе из Сомбора, и

т. д. — Послије свечане службе Божије, било је у Текелијануму водосвећење, па свечана сједница црквене пенштанске опћине, која сада овим заводом управља, под пресједништвом барона Феодора Николића, на којој је надзорник завода држао бесједу сходну свечаности. У 2 сата по подне био је банкет, на ком су били ове знаменитије личности: барон Николић, Милош Димитријевић, пресједник Матице Српске са секретаром Антонијем Хаџићем, Александар Стојачковић, од посланика на пенштанском и цркв. сабору: барон Милош Бајић, Перо Лупа, Ђоко Крестић, Ђорђе Ђурковић, и Стево Поповић — Вацки; па чувени родољуб Лазар Дунђерски, велепосједник из Сентомаша, чувени српски умјетник Ружић, сва српска интелигенција Будим-пештанска, и сви присутни више именовани Текелијини питомци са онима, који су данас у заводу. А у вечер је било сјело у Текелијануму са концертом, који је отпочео са „Благослови душе“ од Тих. Остојића, и између других изабраних комада мушки збор отпјевао је „Она м' Она м“ од Јенка, г-ђа Хермина Вашвари рођ. Станишићева, чланица међ. народног позоришта „Ожидание“ од Донаурова, а г. Буро Водицки „Твоих очей волшебна сила“ од истога Донаурова. Концерт је довршен у 11 сати, па је изабрано друштво посиједало око обилне трпезе, гдје су се низале лијепе и језгровите здравице са пјевањем; а кад се зачуше ситне тамбурице, уфатише се плахи момци и лијепе моме у коло, те у великој дворани отпоче играње, а по побочним собама веселе, које је трајало све до зоре. Ми смо се радовали, читајући извјештај о ове свечаности у „Српском Дневнику“, из кога ово вадино, видећи ону једнодушност на културном пољу српском свих познатијих Срба у Угарској без разлике политичких странака; као што се сви Срби могу радовати и поносити са овим просвјетним заводом, тако знаменитим по све Српство. Слава нека је великом Србину, Сави Текелији!

(Српско ђачко друштво „Зора“, које се основало у Бечу 1863 год., славило је ове године на Савиндан своју двајестпетогодишњицу. Ово друштво не само што врши врло пофалан свој позив у самоме

Бечу, окупљајући у једно братско коло младе Србе, који из разних крајева долазе ту на разне науке; него је „Зора“ предњачила у неким приликама и омладини цјелокупног Српства. Тако г. 1866 „Зора“ је одлучила, да позове цјелокупну омладину српску на једну скупштину, што је и учинила. Тако је прва омладинска скупштина на позив „Зоре“ држана исте године у Н. Саду, на којој се остварила мисао уједињења цјелокупне омладине српске, што је цијело Српство електрисало и тако раздробљено једном мисли ујединило. Осим тога је „Зора“ била покретачем, да се пренесе Бранков прах из Беча на Стражилово, што је њеним заузимањем и извршено саучешћем цјелокупног Српства. Знамените су и прославе, што је „Зора“ приређивала у спомен заслужних Срба, као До с и т и ј а, Д а н и ч и ћ а, Г у н д у л и ћ а и т. д. Осим тога она је радила и на књижевном пољу; у posljedње доба скупила је до 60,000 стихова народних пјесама из Босне, које ће брзо свијет угледати; а од познатијих њених чланова довољно је да споменемо толико вриједне и заслужне наше књижевнике: Милана Јовановића (старијег) и дра Владана Ђорђевића. Сјећајући се тих својих лијепих традиција, нека би „Зора“ у своје крило окупљала младе Србе на многа ја љета!

(Даворин Јенко), управник позоришног оркестра у Биограду, славио је 8 Јануара двајестногодишњицу свог музичког и композиторског рада. У очи тога дана пјевачко друштво Даворје давало је концерт, на ком је слављенику пресједник друштвени држао свечани говор, па су му предавани вијенци и скупоцјени дарови од стране пјевачких дружина и појединих поштоваоца у спомен овога дана. Г. Јенко је доста допринио онемо дивноме успјеху српских пјевачких дружина у Подунављу, којим узвишују сваку народну свечаност, плијенећи слушаоце. Слављенику и наша срдачна честитања!

(Историјско-филолошко друштво „Даничић“) основали су у Биограду слушаоци Велике Школе историјско-филолошког одсјека. Задатак је друштву његовање материнског језика и народних идеја. Сваки члан дужан је, да изради сваког семестра

по један рад оригиналан или преведен, које ће друштво по могућности у свој зборник издавати, по што их претресе и нађе, да заслужују, да се печатају. Друштво је сматрало првом дужношћу својом, да подигне скроман споменик Ђуру Даничићу. „Пођите на биоградско гробље св. Марка и потражите гроб овог великог покојника. Наћи ћете га само ако вам га ко покаже, а кад га погледате, видићете гроб травом обрастао, заграђен трошном већ оградом, а у трави и корову оборен дрвен крст, на коме пишу само ове ријечи „Др. Ђуро Даничић“, — а још мало па неће бити ни овог, заборавиће се, гдје лежи тај великан“. Тако се преставља гроб Даничићев у позиву, којим се друштво обраћало на народ српски или хрватски, позивајући га, да му притече у помоћ, да би споменик испao што достојнији и приличнији имену Даничића. Овај позив треба да нађе ошћег одзива, као што ће вриједна дружина наћи ошћег признања, што је ту народну дужност на себе узела.

(Читаоница Станише Адамовића). Станиша Адамовић, земљорадин из Скобља у Смедеревском Подунављу, немајући порођа, својим завјештајем између осталог оставио је један дио свога имања, којим ће се издржавати читаоница у његовом родном мјесту, условом да носи његово име. Завјештач је наименовао и управу читаоници, којој ваља има пресједавати сеоцки свештеник. Кад се упразни које мјесто у управи, остали га чланови попуњују. Новија српска просвјета има много да зафали родољубљу појединаца. И овај примјер народног добротворства колико је скроман, толико је нов и пофалан.

Јавна преписка

Полу Мику. — Ти си се први одазвао пријатељски „Н. Зети“, и за то нека ти је фала. Из неких обзира... пјесму не штампамо, али ћемо је сачувати. Надамо се још којем дару из торбе твоје! Братски подрављамо тебе и све твоје другове!

Нику Ш. Црногорчевићу у Беонос Ајеру. — Пита те нас: „Како су нам млади славуљи Војислав, Берса, Орловић, Ковачевић, Тројановић и други. Што је с Марком Царем? Ради ли што Лазо Костић?“ Ми се уздамо, да ћете се брзо ш њима свима у „Н. Зети“ видјети и разговорити. Него, ако су вам мили, похитајте, да се и они вама обрадују. Друга књига дјела Бошковићевих изашла је; али није још

Вукових. Родољуби српски морају све више жалити, што им се ви из друштва измакосте. Али ето ни толика даљина, ни таква туђина не могу ништа вашем родољубљу, које је кадре, да и отуд разгријева омладину, да јој срце за кућом уздише! Ех, да нам је таквих дјетића, ми би смо старији мирније гледали у будућност књижевну лијепога нашега Српства! Примите наше најискреније поздраве!

Пријатељу у Боки. — Јављате нам, да се по неким мјестима почео славити Сасин-дан налагањем гадњака у очи праваника. Ми то не можемо одобрити. Оставимо стари наш обичај на миру; и гледајмо да предамо наше лијепе народне обичаје нашим унуцима онакве, какве су нам их предади наши дједови! Свакоме своје!

Г. Бригадиру Јову Мартиновићу — Подгорица. — При закључку ове свеске примили смо овај Ваш брвојав: „Приликом данашње светковине десетогодишњице ослобођења понесите Зете опомену сам овдашњу омладину на претплату Вашег листа „Нове Зете“. Изводите наредити педесет егземплара за ове претплатнике. Писмо првом поштом“. Овоме брвојаву не додајемо ни ријечи, јер само дјело најбоље говори! Примите само наше најскреније поздраве!

Г. М. С. — Загреб. — „Имовински Законик“ није још на продају. Ако желите примати „Н. Зету“, новце послате нам задржаћемо у име Ваше претплате.

Сену Дјаковићу. — Ваља на Вашем пријатељском одаиву. Ваша pjesма долази у другу свеску. Ако се не варамо, Ви нам доста обећате. Али да Ви је препоручено и мало прозе, особито слика из природе и из живота, с тих наших страна!

В. Зорићу. — Гао што видите, појезије имамо доста. С тога Ваше ваља да чекају. Него би сте Ви могли нам бити од помоћи описујући народне обичаје и биљежећи народно причање и народне умотворине.

Читаоцима.

Из ове свеске види се правац и сврха „Нове Зете“. К постављеној сврси удареним правцем ми ћемо гледати, да до краја истрајамо. Не прелазећи границе књижевнога поља, „Нова Зета“ хоће да јој буду врати отворена у свакој покрајини, гдје се српски говори; пошто данас ниједном народу у Јевропи није забрањено сновати све све узјајам пошти и јединства свога књижевнога. Крајње је вријеме, да ставимо руцима и преграде унутрашње, што нас дијеле на

шом пољу; и срушимо ћемо их, кад нам стане срце за кућом уздисати, срушимо ћемо их љубављу!

Да се „Нова Зета“ на том путу одржи, ној треба помоћи моралне и материјалне; треба јој сарадника и претплатника из — цијелог Српства. А сарадником „Нове Зете“ може бити и скромни сеоци умишљ, који може особито скупили много зрнице басера у народним умотворинама, гдје долазе pjesме, приче и пословице народне; као што сиромашни умишљ може бити и њеним претплатником, јер цијелога листа нема у Српству. Ми се дакле надамо лијепој помоћи и књижевној и новчаној, јер смо увјерени, да ће сви родољуби српски бити пријатељи овога листа, који хоће, да корјена уфати у јужноме Српству, у сусједству Гундулићеве колијевке, на огњишту Пегошевце појезије.

Ову прву свеску шилјемо на углед нашим најбољим нашим сарадницима, који се нијесу пријавили, и које ћемо уписати у наше предбројнице и дужнице, ако свеску задрже; који пак не жели бити нашим предбројником, молимо га, да нам свеску и разрезану натраг поврати.

Прица, смо узели већи формат од „Отаџбине“, лист ћемо издавати на два табака и по, а ваљда ћемо моћи унапријед и на три табака. То зависи све од одзива, који ће „Н Зета“ наћи.

Уредништво „Н Зете“.

Уређује Др. Л. Томановић